

ABC ochrony muzeów skansenowskich

ABC ochrony muzeów skansenowskich

4 : 2014

Spis treści

Wstęp	3
Monika Barwik Zagrożenie przestępczością w muzeach skansenowskich w świetle poniesionych strat	4
Piotr Wojtaszewski Zagrożenie pożarowe i ochrona przed pożarami obiektów zabytkowych i skansenowskich	11
Sławomir Kocewiak Organizacja ochrony muzeów skansenowskich	19
Krzysztof Osiewicz Zabezpieczenia techniczne muzeów skansenowskich	26
Paweł Kowalczyk Obowiązki administratora muzeum w zakresie utrzymania sprawności obiektu	38
Krystyna Ogrodzka Stan bezpieczeństwa muzeów skansenowskich w ocenie Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów	42

Wstęp

Upowszechnianie wiedzy jest jednym z priorytetów Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. W organizowanych przez nas szkoleniach bierze udział rocznie ponad pół tysiąca osób. Każdego roku wzbogacamy naszą ofertę, odpowiadając tym samym na oczekiwania uczestników, zgłaszane w ankietach, korespondencji czy bezpośrednich rozmowach. W konstruowaniu oferty programowej korzystamy nie tylko z doświadczenia i wiedzy pracowników Instytutu, ale także z opinii ekspertów, uczestniczących w naszych przedsięwzięciach programowych. Współpracujemy zarówno z uniwersytetami, organizacjami społecznymi, jak i partnerami zagranicznymi. Instytut z powodzeniem kontynuuje i rozwija działalność szkoleniową w zakresie zabezpieczania i ochrony muzeów oraz obiektów zabytkowych prowadzoną od wielu lat przez Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych. Szkolenia organizowane przez Instytut są z zasady bezpłatne i przeznaczone głównie dla pracowników i współpracowników muzeów.

Nasza oferta z całą pewnością nie wyczerpuje wszystkich tematów związanych z funkcjonowaniem muzeum, jest jednak obecnie najbogatszą ofertą kształcenia w tej dziedzinie w Polsce.

W 2013 r., odpowiadając na oczekiwania, zwłaszcza grona muzeów samorządowych, zainicjowaliśmy szkolenia poza siedzibą Instytutu, np. w: Muzeum–Zamku w Łańcucie, Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, Muzeum Historycznym Miasta Gdańska. Rozwijając ten pomysł, zorganizowaliśmy w czerwcu 2013 r., wspólnie z Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, konferencję szkoleniową pt. *Ochrona muzeów na wolnym powietrzu*, której dorobek przekazujemy Państwu w ramach serii wydawniczej „Szkolenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów”, edytowanej zarówno w wersji tradycyjnej, papierowej, jak i na stronie internetowej Instytutu.

Chciałbym podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do realizacji tego projektu: Dyrekcji i Pracownikom Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu za gościnność i wsparcie organizacyjne, Stowarzyszeniu Muzeów na Wolnym Powietrzu w Polsce za nieustanną inspirację, Prelegentom i Autorom artykułów za gotowość do dzielenia się wiedzą. Dziękuję również moim Koleżankom i Kolegom z Instytutu za szczęśliwe doprowadzenie projektu do końca, którego efekty mam przyjemność Państwu zaprezentować.

dr hab. Piotr Majewski
dyrektor Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

Monika Barwik

Zagrozenie przestępczością w muzeach skansenowskich w świetle poniesionych strat

Muzea na wolnym powietrzu typu skansenowskiego to szczególny rodzaj placówek muzealnych organizowanych „celowo z typowych i zabytkowych obiektów tradycyjnego budownictwa oraz innych zabytkowych obiektów związanych z kulturą ludową, wiejską i małomiasteczkową przenoszonych w określone miejsce”¹.

Obecnie sieć muzeów skansenowskich obejmuje prawie wszystkie regiony Polski, stanowiąc dobrą reprezentację tradycyjnego budownictwa oraz kultury ludowej. W 40 muzeach tego typu zgromadzono ok. 1500 zabytkowych obiektów tradycyjnego budownictwa (z czego jeszcze ok. 500 oczekuje na odbudowę)². To olbrzymia liczba zabytkowego materiału dokumentująca historię i kulturę polskiej wsi. Ze względu na specyfikę muzeów na wolnym powietrzu należy je zaliczyć do kategorii najwyższego ryzyka pożaru i średniej kategorii zagrożenia przestępczością kryminalną³, przy czym najbardziej widoczne są tu kradzieże i akty wandalizmu. Zagrożeniom tym sprzyjają rozległe powierzchnie, na których usytuowano muzea, zgromadzenie w ich obrębie od kilkudziesięciu do kilkuset obiektów architektonicznych (w większości drewnianych), a co za tym idzie, duże nagromadzenie materiałów palnych. Wyposażenie wnętrza poszczególnych obiektów w dobra kultury, w niektórych przypadkach, np. dawnych dworach czy obiektach sakralnych (cerkwie, kościoły), jest niezwykle cenne.

Niewątpliwie największe straty powodują pożary – ogień trawi doszczętnie całe budynki wraz z wyposażeniem. Najgorszym pod tym względem w historii polskich muzeów skansenowskich był rok 1994. W Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku pożar zniszczył 15 obiektów i prawie dwa tysiące eksponatów. Zniszczeniu uległa m.in. bardzo cenna kolekcja kilimów małopo-

¹ J. Czajkowski, *Muzea na wolnym powietrzu w Europie*, Sanok 1978, s. 76.

² T. Lasowa, *Ochrona skansenowskich muzeów*, „Cenne, bezcenne, utracone”, nr 1–4 (74–77), 2013, s. 120.

³ P. Ogrodzki, W. Jaskulski, *Wybrane zagadnienia z zakresu ochrony zabytków przed pożarem*, Warszawa 1998, s. 12.

skich przechowywana w chałupie z Zahutynia. Jako oficjalny powód podano zaproszenie ognia. Według niezależnych świadków pożar zaczął się na środku dachu jednej z chałup. Późniejsze okoliczności ustalono już jakiś czas po pożarze. Wskazywały one, że był to prawdopodobnie efekt zabawy dzieci⁴

Płonący dom z Zahutynia (fot. Paweł Pudło)

Często bardzo trudno precyzyjnie wyjaśnić przyczynę pożaru. W przypadku zdarzenia w Muzeum Wsi Białostockiej (również w 1994 r.), gdzie całkowitemu zniszczeniu uległo 10 budynków, strażacy nie wykluczali podpalenia.

Požary dotknęły szczególnie Muzeum Etnograficzne w Toruniu, kiedy to rok po roku (2004 i 2005 r.) podpalano zagrodę kujawską. W lutym 2007 r., prawdopodobnie również w wyniku podpalenia, muzeum utraciło wiatę rybacką.

W październiku 2005 r. podpalenie było przyczyną pożaru zagrody z Korytkowa w Muzeum Wsi Lubelskiej. Spłonęły dwa zabytkowe budynki wraz z wyposażeniem liczącym kilkadziesiąt muzealiów i, niestety, zwierzęta (para koników polskich, w tym żrebna klacz), których, mimo prób podejmowanych przez pracowników, nie udało się uratować.

Badanie ankietowe dotyczące zabezpieczenia muzeów na wolnym powietrzu przed pożarem i przestępczością, w którym wzięło udział 28 placówek, przeprowadzone przez NIMOZ wykazało, że w latach 2001–2012 na terenie siedmiu badanych placówek doszło łącznie do 15 pożarów⁵. Podpalenia i nieumyślne zaproszenie ognia to najczęściej podawane przyczyny pożarów. Oprócz typowych podpalaczy, problemy stwarzają niestety sami zwiedzający, którzy beztrosko, na otwartej przestrzeni, nie respektują zakazu palenia i tym samym stwarzają poważne zagrożenie, a niestety w sytuacji dużego przepływu osób wszystkich upilnować nie sposób.

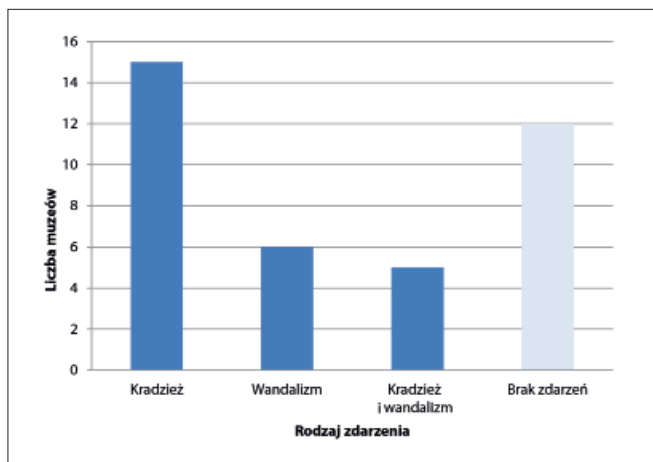
Kradzieże i wandalizm (z wyjątkiem podpalień) w przypadku muzeów na wolnym powietrzu nie powodują tak ogromnych strat materialnych, jak pożary, niemniej jednak stanowią poważny problem, z którym na co dzień muszą mierzyć się muzealnicy.

⁴ J. Ginalski, *Zabezpieczenia Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku podjęte wskutek pożaru*, „Kradzieże w muzeach – przyczyny, skutki, wnioski”, Konferencja ICMS 2006, Warszawa 2006, s. 135.

⁵ K. Ogrodzka, *Zabezpieczenie muzeów na wolnym powietrzu przed pożarem i przestępczością. Omówienie ankiety*, materiał opracowany w Narodowym Instytucie Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, 2013.

Wspomniane wcześniej badanie ankietowe wykazało, że w okresie 2001–2012 w 15 muzeach dochodziło do kradzieży. Nie zawsze były to muzealia, w kilku przypadkach ginęły fragmenty ogrodzenia i rynny. Na terenie niektórych skansenów kradzież zdarzała się kilka lub kilkunastokrotnie (w dziewięciu placówkach). W prawie ¼ muzeów miały miejsce akty wandalizmu, do których można zaliczyć m.in. rysowanie po ścianach, uszkodzanie eksponatów muzealnych, ogrodzeń, sieci telefonicznej lub wybijanie szyb⁶.

Z ekspozycji i magazynów giną przedmioty codziennego użytku, często drobiazgi, takie jak pudełko po stalówkach czy igielnik. Straty wydawałyby się niewielkie, a jednak każda muzealna kolekcja, niezależnie od

Kradzieże i akty wandalizmu w latach 2001–2012

tę, czy gromadzone są w niej wyroby domowe rzemieślnicze, czy fabryczne wnosi ważną wiedzę o przeszłości, pozwala także zachować lub zrekonstruować dla przyszłych pokoleń obraz życia codziennego w określonym czasie. Niektóre z obiektów architektonicznych mają bardzo bogate wyposażenie. Wiele muzeów skansenowskich prezentuje na swoim terenie dwory czy też obiekty sakralne z pełnym, niejednokrotnie bardzo cen-

nym wyposażeniem. To właśnie wyposażenie dziewiętnastowiecznego dworu z Suchedniowa na terenie Parku Etnograficznego w Tokarni skusiło złodziei, którzy w lipcu 1996 r. dokonali największej w historii polskich muzeów skansenowskich kradzieży. Włamywacze pojawili się w Parku Etnograficznym ok. godz. 2.00 w nocy. Zaparkowali samochód przy siatce ogrodzeniowej, pośród drzew i krzewów. Stąd, po pokonaniu siatki, mieli ok. 200 m do dworu. Przed wejściem do środka unieszkodliwili system sygnalizacji włamania i napadu, szczególnie „opakowując” sygnalizatory optyczno-akustyczne watą i gąbką. Nie mieli z tym wiele kłopotu, gdyż sygnalizatory umieszczone były na ścianie budynku, na wysokości ok. 3 m. Po wyciszeniu systemu alarmowego złodzieje, wyrwijąc drewniane okiennice i wybijając szyby w oknie, dostali się do wnętrza dworu. System sygnalizacji włamania i napadu w tym momencie zadziałał, ale dzięki wcześniejszej zapobiegliwości sprawców ostrzeżenie nie dotarło do znajdujących się kilkaset metrów dalej strażników. We dworze złodzieje poruszali się bardzo sprawnie, zabierając z poszczególnych pomieszczeń, prawdopodobnie wcześniej upatrzone i wybrane przedmioty. Trwało to dość długo, można przypuszczać, że czuli się bezpiecznie, jakby wiedzieli, że nikt ich

⁶ Ibidem.

nie zauważy, że strażnicy w tych godzinach nie będą patrolowali terenu. Było to więc dobrze zorganizowane włamanie, dokonane prawdopodobnie na zlecenie, o czym świadczą odkryte ślady czynionych przez przestępców długotrwałych obserwacji dworu oraz pracowników me-
morytorycznych i strażników. Zrabowano wtedy 90 eksponatów. Były wśród nich dziewiętnasto-
wieczne obrazy olejne, zegary, srebrne cukiernice, strzelby dziwerowe, porcelanowe serwisy⁷.
Po 13 latach sprawa kradzieży z Tokarni miała ciąg dalszy. W 2009 r. podczas przeszukiwania
domu podejrzanego o paserstwo mieszkańca Sokolnik, funkcjonariusze Zespołu do Zwalczenia
Przestępczości przeciwko Zabytkom Wydziału Kryminalnego w Łodzi, na podstawie *Krajowego*
wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, zidentyfikowa-
li i zabezpieczyli trzy obrazy skradzione z Parku Etnograficznego w Tokarni⁸. Skradzione obrazy
powróciły do właściciela.

Obrazy skradzione z Parku Etnograficznego w Tokarni w lipcu 1996 r. zidentyfikowane podczas przeszukania prywatne-
go domu w trakcie działań operacyjnych policji w lipcu 2009 r. (archiwum NIMOZ)

Najwięcej przypadków kradzieży zdarza się podczas udostępniania ekspozycji zwiedzającym
lub podczas imprez plenerowych organizowanych przez muzea. Przy licznych grupach wyciecz-
kowych jednocześnie przebywających w muzeum, nawet znaczna liczba osób dozorujących nie
daje gwarancji pełnego bezpieczeństwa zbiorów. Zachowanie zwiedzających w dużych gru-
pach jest trudne do przewidzenia, a otwartość ekspozycji zachęca do kradzieży. Grupami pod-
wyższonego ryzyka są wycieczki szkolne; dzieci i młodzież to z natury swojej żywiol, którego
kontrolowanie wymaga szczególnej uwagi. Łupem zbieraczy pamiątek padają często naprawdę
drobne rzeczy, takie jak pierścionki czy broszki wartości kilku złotych, czasem kogoś zainte-
resuje butelka w plecionym koszyku czy przykrywa maselnicy klepkowej. W latach 2006–2007
Muzeum Wsi Lubelskiej utraciło w ten sposób 20 eksponatów o łącznej wartości 328 zł.

⁷ M. Barwik, S. Adamczyk, *Największa kradzież 1996 roku*, „Cenne, bezcenne, utracone”, nr 1 (1), 1997, s. 4.

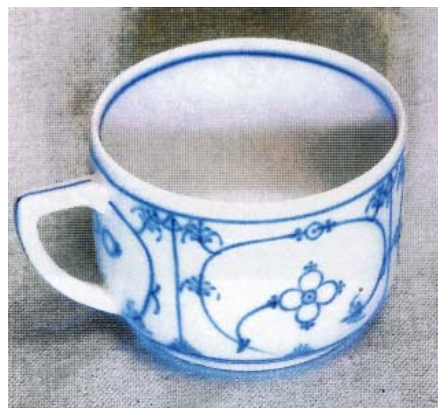
⁸ A. Grajewski, *Zespół do Zwalczenia Przestępczości przeciwko Dziedzictwu Narodowemu Komendy Wojewódzkiej Po-
licji w Łodzi*, „Cenne, bezcenne, utracone”, nr 3 (68), 2011, s. 5.

Sytuację tę dobrze ilustruje dokumentacja strat zgłaszanych do prowadzonego przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów *Krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*. I tak na przykład z ogólnodostępnej ekspozycji sezonowej w chacie dobrzyńskiej Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego skradziono w 2001 r. kieliszek i kufel szklany. W Muzeum Wsi Lubelskiej nieznanymi sprawcami wyłamano umocowaną przy drzwiach wejściowych chałupy z Urzędowa fajansową kropielniczkę. Przedmiot podczas kradzieży został zniszczony, a chałupa utraciła charakterystyczny, towarzyszący jej całe lata, element. Drobnymi złodziejami kradziono przedmioty codziennego użytku, takie jak wazon szklany i szkatułka skradzione z ekspozycji Sądeckiego Parku Etnograficznego czy skradzione również z ekspozycji w Muzeum Wsi Opolskiej podczas imprezy plenerowej porcelanowa filiżanka i talerzyk z przełomu XIX i XX w. – łatwo dostępne spodobały się komuś, więc zabrał je na pamiątkę.

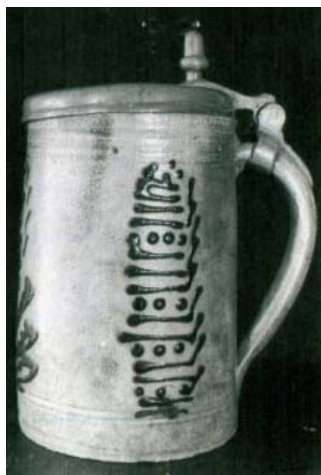

Braki eksponatów często zauważano jeszcze w dniu kradzieży. Tak było w przypadku dziesiętnastowiecznego kufła kamionkowego z cynową pokrywą skradzionego z Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach; jego brak został zauważony podczas sprzątania o godz. 16.45; udało się ustalić, kiedy i w jakich okolicznościach doszło do zdarzenia. Stało się to, gdy w pomieszczeniu znalazło się kilka osób zwiedzają-

Filiżanka i spodek skradzione w trakcie imprezy z Muzeum Wsi Opolskiej, po prawej kredens – miejsce ekspozycji (archiwum NIMOZ)

cych indywidualnie. Opiekunka ekspozycji, która przez prawie pół godziny udzielała rodzinie z małymi dziećmi informacji na temat wyposażenia chałupy, nie zauważyła wśród pozostałych gości ekspozycji nikogo zachowującego się lub wyglądającego podejrzanie. Złodziej wykorzystał moment nieuwagi i bez trudu zabrał znajdujący się w zasięgu ręki zabytek. Muzeum straciło cenny, niemożliwy do odkupienia eksponat.

Skradziony z Muzeum Wsi Słowińskiej kufel i miejsce jego ekspozycji (archiwum NIMOZ)

W Górnośląskim Parku Etnograficznym w Chorzowie złodzieja skusiła gipsowa figurka Matki Boskiej Niepokalanej eksponowana we wnęce murowanej kapliczki z Istebnej – co kierowało sprawcą? Czy wystarczyło, że nikt nie patrzył i zadziałał impuls „spróbuję, może się uda”? Bywa i tak, że sprawcy po dokonaniu kradzieży nie wiedzą, co zrobić z przywłaszczonymi przedmiotami i po prostu je wyrzucają. Taki los spotkał rzeźby skradzione w czerwcu 1988 r. ze Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie Łomżyńskim, odnaleziono je pół roku później, porzucone w zaroślach obok skansenu.

To tylko niektóre przypadki strat zgłoszonych do *Krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*.

Wykaz powstał na bazie wcześniej funkcjonującego *Katalogu skradzionych i zaginionych dóbr kultury*, który w formie komputerowej bazy danych funkcjonował od początku 1992 r. w Ośrodku Ochrony Zbiorów Publicznych. Zgromadzone w nim dane zawierają informacje o stratach, które muzea polskie poniosły w wyniku kradzieży i zaginięć po roku 1970, a także, od 1992 r., o stratach obiektów sakralnych i prywatnych kolekcjonerów. Po wejściu w życie obowiązującej od jesieni 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nastąpiła modernizacja istniejącej dotychczas bazy *Katalogu skradzionych i zaginionych dóbr kultury* i przekształcenie jej zgodnie z ustawą w *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, który od 2005 r. jest udostępniony w Internecie (<https://www.skradzionezabytki.pl>). W swej obecnej formie jest narzędziem służącym Policji, Służbie Celnej i Straży Granicznej do prowadzenia poszukiwań i identyfikacji utraconych dóbr kultury. Jako baza ogólnie dostępna daje również innym osobom możliwość sprawdzenia, czy dany przedmiot nie jest poszukiwany. To niezwykle użyteczne narzędzie dla antykwariuszy, domów aukcyjnych i ich klientów – wszystkich uczestników rynku antykwarycznego.

Straty zabytków zgłaszane są do wykazu przez Policję, Służbę Celną, Straż Graniczną, Wojewódzkie Urzędy Ochrony Zabytków i ich delegatury, muzea, a także przez osoby prywatne i instytucje będące właścicielami lub zarządcami zabytków. Warunkiem rejestracji jest wcześniejsze zgłoszenie przestępstwa organom ścigania i dostarczenie danych umożliwiających identyfikację utraconych zabytków (zdjęcia, podstawowe wymiary, opis). Obecnie stan bazy liczy ponad 10 000 kart, w tym straty muzeów poniesione po roku 1970 to 1825 kart, z czego znikomy odsetek to muzea skansenowskie – 114 kart. Jednakże nie wszystkie straty są zgłaszane do wykazu, dzieje się tak, gdy giną powtarzalne obiekty o małej wartości, które nie mają szans na odnalezienie i z góry spisywane są na straty. Warto jednak pamiętać, że zgłoszenie dobrze udokumentowanych, utraconych zabytków do prowadzonego przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów wykazu, daje szansę na ich odzyskanie nawet po wielu latach, jak to było w przypadku trzech obrazów skradzionych z Parku Etnograficznego w Tokarni.

Piotr
Wojtaszewski

Zagrożenie pożarowe i ochrona przed pożarami obiektów zabytkowych i skansenowskich

Pożar to jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla obiektów kultury narodowej, w wyniku którego straty niejednokrotnie mają charakter nieodwracalny oraz nieodtwarzalny i to nie tylko w aspekcie materialnym, lecz przede wszystkim historycznym. Tak więc właściwe zabezpieczenie przeciwpożarowe, szczególnie w odniesieniu do omawianej grupy obiektów, powinno mieć charakter systemowy i stanowić skuteczne zabezpieczenie tych obiektów przed pożarem. Struktura polskich zabytków sprawia, że zniszczeniu wskutek pożarów ulegają najczęściej drewniane obiekty kultu religijnego. Każdego roku bezpowrotnie ulega spaleniu kilkadziesiąt obiektów zabytkowych. Realne zagrożenie pożarowe dotyczy także skansenów i zagród skansenowskich, gdzie zwykle w jednym miejscu, na ograniczonej przestrzeni, zgromadzona jest znaczna liczba budynków i budowli wykonanych z materiałów łatwo palnych.

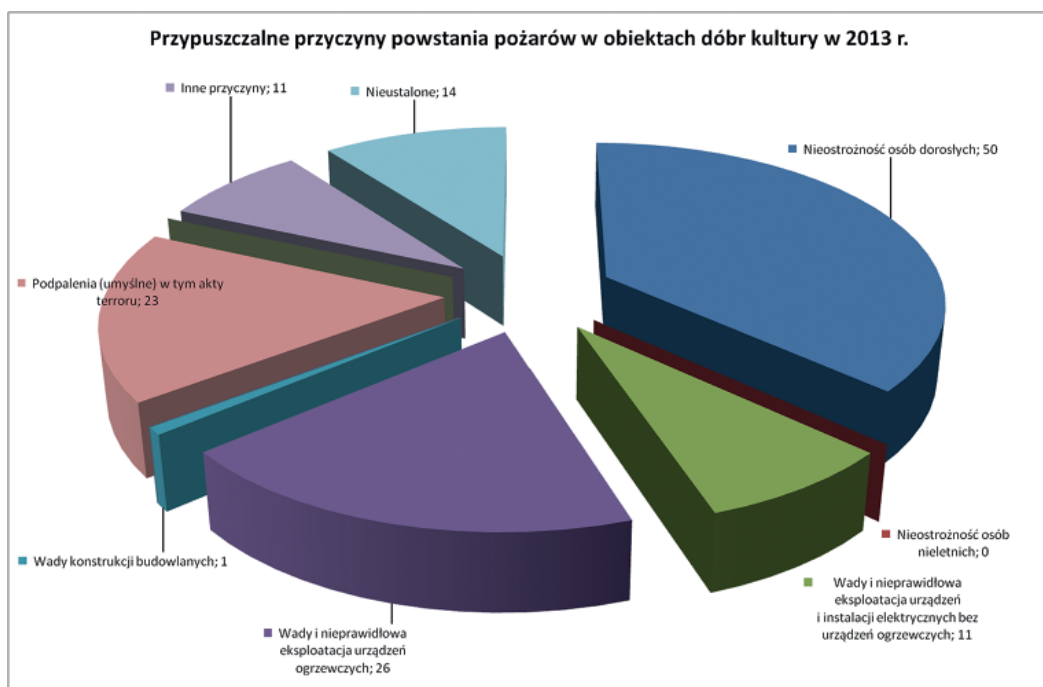
Tabela 1. Liczba pożarów w obiektach zabytkowych w latach od 2008–2013

Rok	Liczba pożarów ogółem w obiektach kultury	Pożary w obiektach kultu religijnego i sakralnych	Pożary w muzeach, skansenach, na wystawach i w galeriach	Pożary w bibliotekach i archiwach
2008	122	103	10	9
2009	139	119	9	11
2010	131	105	10	16
2011	151	140	6	5
2012	154	133	15	6
2013	137	120	12	5

Państwowa Straż Pożarna nie ma szczegółowych (wyodrębnionych) danych w zakresie przestrzegania przepisów przeciwpożarowych odnoszących się bezpośrednio do skansenów i zagród skansenowskich. Dysponuje jednak pełną informacją w tym zakresie w odniesieniu do skontrolowanych obiektów zabytkowych, z uwzględnieniem również występujących w tej grupie skansenów i zagród skansenowskich.

Wśród najczęściej występujących przyczyn pożarów w roku 2013 można wyróżnić w szczególności:

- nieostrożność osób dorosłych (50);
- podpalenia (23);
- wady i nieprawidłową eksploatację urządzeń grzewczych (26);
- wady i nieprawidłową eksploatację instalacji i urządzeń elektrycznych (11);
- nieustalone (14);
- inne przyczyny (11).

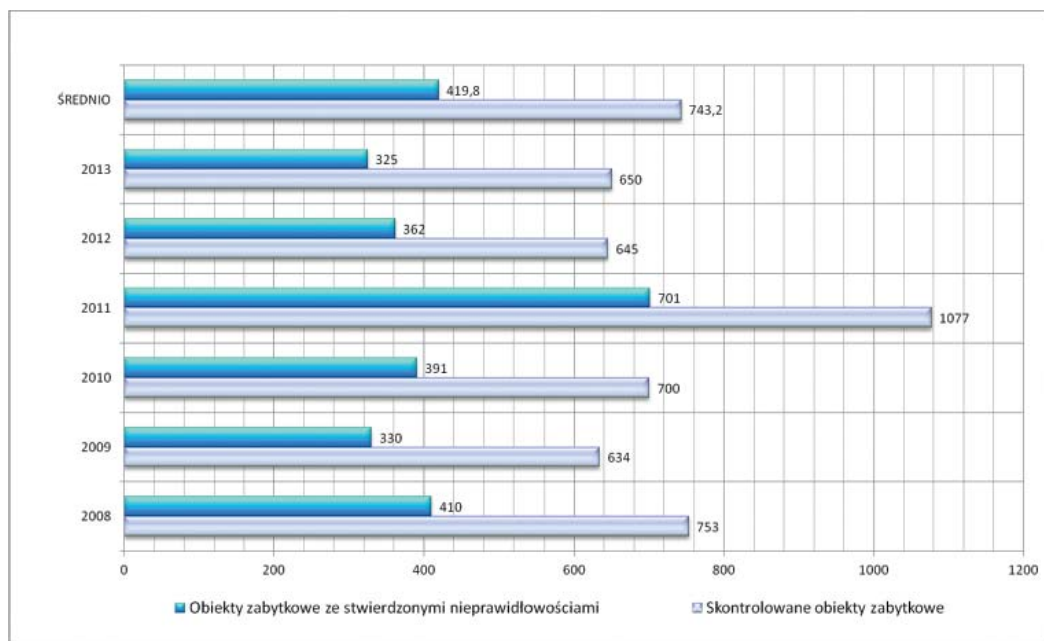
W strukturze przyczyn pożarów szczególnie niepokojący jest znaczący udział podpalenń umyślnych. Wynika to głównie z faktu, że przeciwdziałanie świadomemu postępowaniu sprawców przestępstw pożarowych jest bardzo trudne i wymaga zintegrowania różnych systemów,

tj. w szczególności monitoringu pożarowego, systemu antywłamaniowego, wprowadzenia służb dozoru, itd.

Mówiąc o skutecznym zabezpieczeniu przeciwpożarowym obiektów zabytkowych, należy stwierdzić, że w zasadzie każdy obiekt zabytkowy, w tym również skansen i zagroda skansenowska, w celu określenia odpowiednich przedsięwzięć zabezpieczających przed pożarem wymaga indywidualnej analizy i oceny stanu zabezpieczenia przeciwpożarowego, na podstawie których powinno się określić optymalny sposób zabezpieczenia przed pożarem każdego obiektu. Dopiero w wyniku wnikliwej i fachowej analizy można w sposób właściwy przyjąć odpowiednie środki ochrony czynnej i biernej zabezpieczenia przeciwpożarowego wspomnianych obiektów, które powinny być adekwatne do faktycznie występujących w obiekcie zagrożeń i nieprawidłowości. Najczęściej stosowanymi i podejmowanymi działaniami technicznymi i organizacyjnymi, uwzględniającymi wymagania ochrony przeciwpożarowej, są:

- 1) zabezpieczenie konstrukcji drewnianych środkami chemicznymi nadającymi im właściwości pożarowe jako nierozprzestrzeniających ognia;
- 2) obudowa elementów łatwopalnych materiałami niepalnymi (np. płytami gipsowymi);
- 3) podział obiektu na strefy pożarowe;
- 4) eksploataowanie urządzeń technicznych zgodnie z przeznaczeniem i instrukcją obsługi oraz zapewnienia ich bieżącej konserwacji;
- 5) zapewnienie badań okresowych instalacji i urządzeń elektrycznych oraz urządzeń grzewczych;
- 6) zapewnienie właściwej ochrony odgromowej;
- 7) opracowanie instrukcji bezpieczeństwa pożarowego i skutecznego egzekwowania ich postanowień; szczególnie ważne jest wykorzystanie zawartych w instrukcji warunków ochrony przeciwpożarowej, wynikających z przeznaczenia, sposobu użytkowania, magazynowania (składowania) i warunków technicznych obiektu itp. na potrzeby planowania, organizacji i prowadzenia działań ratowniczych;
- 8) zapewnienie bezpiecznych warunków ewakuacji ludzi i mienia, w tym oznakowania obiektu znakami ewakuacyjnymi;
- 9) zapewnienie właściwych warunków do prowadzenia akcji gaśniczej przez jednostki straży pożarnej (m.in. wykonanie i utrzymanie drożności dróg pożarowych, zapewnienie wody do zewnętrznego gaszenia pożaru);
- 10) przeprowadzenie ćwiczeń na terenie obiektu w zakresie możliwości ewakuacji ludzi i mienia oraz działań gaśniczo-ratowniczych;
- 11) wyposażenia obiektu w:
  - system sygnalizacji pożarowej, w tym podłączenie do jednostki straży pożarnej;
  - stałe urządzenia gaśnicze;
  - gaśnice, hydranty wewnętrzne.

Corocznie, średnio ok. 700 obiektów zabytkowych, kontrolowanych jest przez Państwową Straż Pożarną. Niezależnie od planowych działań, w przypadku wzrostu liczby pożarów w danej grupie obiektów przeprowadzane są dodatkowe, pozaplanowe, akcje kontrolne. Celem tych kontroli jest sprawdzenie przestrzegania przepisów przeciwpożarowych w tej grupie obiektów, głównie w zakresie zapewnienia prawidłowych warunków ewakuacji, wyposażenia w instalację sygnalizacji alarmowej, doboru i wyposażenia obiektów w sprzęt i urządzenia gaśnicze oraz urządzeń i instalacji użytkowych, przeciwpożarowego zaopatrzenia wodnego i dojazdów pożarowych. Liczbę kontroli przeprowadzonych w obiektach zabytkowych w latach 2008–2013 obrazuje wykres 1.

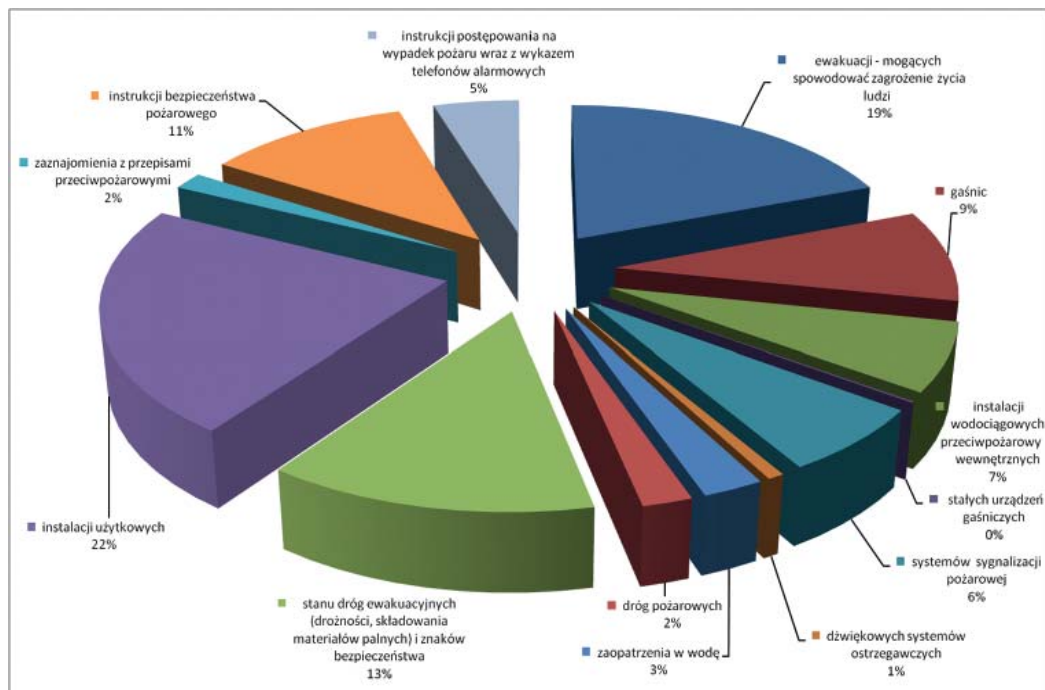

Wykres 1. Obiekty zabytkowe skontrolowane w latach 2008–2013

W 2013 r., w wyniku przeprowadzonych czynności kontrolno-rozpoznawczych przez Państwową Straż Pożarną, skontrolowano ogółem 650 obiektów zabytkowych (oraz 263 muzea), w których stwierdzono 1257 (muzea – 251) nieprawidłowości (co daje średnio ok. 1,93 nieprawidłowości na jeden obiekt zabytkowy i 0,95 nieprawidłowości na jedno skontrolowane muzeum), dotyczących m.in.:

- okresowych badań instalacji użytkowych – 198 obiektów zabytkowych z nieprawidłowościami (52 muzea z nieprawidłowościami);
- ewakuacji, mogących spowodować zagrożenie życia ludzi – 170 (11);
- stanu dróg ewakuacyjnych – 117 (25);
- instrukcji bezpieczeństwa pożarowego – 100 (32);

- gaśnic – 80 (12);
- przeciwpożarowych instalacji wodociągowych – 59 (12);
- systemów sygnalizacji pożarowej (SSP) – 57 (22);
- instrukcji postępowania na wypadek pożaru wraz z wykazem telefonów alarmowych – 42 (10);
- przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę – 22 (4);
- dróg pożarowych – 18 (2).

Wykres 2. Obiekty zabytkowe z ujawnionymi w 2013 r. nieprawidłowościami w zakresie ochrony przeciwpożarowej, dotyczącymi

Zarówno liczba, jak i charakter stwierdzonych nieprawidłowości wskazują na konieczność podjęcia ze strony użytkowników i właścicieli obiektów pilnych działań zmierzających do wyeliminowania istniejących zaniedbań. Dotyczy to zwłaszcza obiektów, w których stwierdzono zagrożenie życia ludzi oraz obiektów zabytkowych o dużej wartości historycznej.

Często, choć jednak nie zawsze, usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości nie musi wcale wiązać się z ponoszeniem dużych kosztów finansowych. Potrzebna jest tylko należyta troska i świadomość występującego zagrożenia ze strony użytkowników, właścicieli, bądź zarządzających obiektami zabytkowymi, polegająca np. na przeprowadzeniu badań stanu technicznego instalacji użytkowych (elektrycznych, ogrzewczych i odgromowych w obiektach), które pozwalają

na wstępną ocenę stanu technicznego badanej instalacji i ewentualną eliminację lub naprawę wadliwych instalacji. Inną „niskonakładową” czynnością jest wyposażenie chronionego obiektu w gaśnice, które we wstępnej fazie powstałego pożaru są często jedynym skutecznym urządzeniem umożliwiającym ugaszenie pożaru, jeszcze w jego nierozwiniętej fazie. Tak więc, wielokrotnie do usuwania ww. usterek nie będą wymagane duże nakłady finansowe, a te „niskonakładowe” i tak w dużym stopniu mogą już istotnie wpływać na poprawę stanu bezpieczeństwa pożarowego tych obiektów.

Istotnym mankamentem występującym w większości obiektów skansenowskich jest ich niekorzystna lokalizacja w stosunku do najbliższych jednostek ochrony przeciwpożarowej (i to zarówno w odniesieniu do jednostek PSP, jak i OSP). Na podstawie przeprowadzonej wiele lat temu oceny, obejmującej 36 obiektów – wskazanych przez dawny Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych, tj. 28 skansenów i 8 zagród skansenowskich, wykazano, że 8 obiektów spośród ujętych w wykazie OOZP znajduje się w odległości poniżej 5 km od najbliższej jednostki ratowniczo-gaśniczej Państwowej Straży Pożarnej, zaś pozostałe obiekty znajdują się niestety już w większych odległościach od PSP (5 obiektów – 30 km); 24 obiekty znajdują się w odległości poniżej 5 km od najbliższych jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych (OSP).

Uwzględniając wyniki tej oceny, niektóre skanseny spośród wymienionych 36 obiektów znalazły się liście obiektów muzealnych zobligowanych do posiadania systemu sygnalizacji pożarowej i włączenia do monitoringu PSP, wskazanej przez GKZ w porozumieniu z KG PSP. Dotyczy to m.in.:

- 1) Muzeum Regionalne PTTK – Skansen i Zamek – Wygiełzów – Babice (później skreślony z listy);
- 2) Skansen w Wygiełzowie – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek w Lipowcu, Oddział Muzeum w Chrzanowie – Wygiełzów;
- 3) Muzeum – Skansen Przemysłu Naftowego i Gazownictwa im. I. Łukasiewicza – Bóbrka;
- 4) Skansen przy Muzeum Etnograficznym – Toruń;
- 5) Skansen Zagroda Wsi Pszczyńskiej – Pszczyna;
oraz zagroda:
- 6) Muzeum Ziemi Biłgorajskiej – Zagroda Sitarska – Biłgoraj.

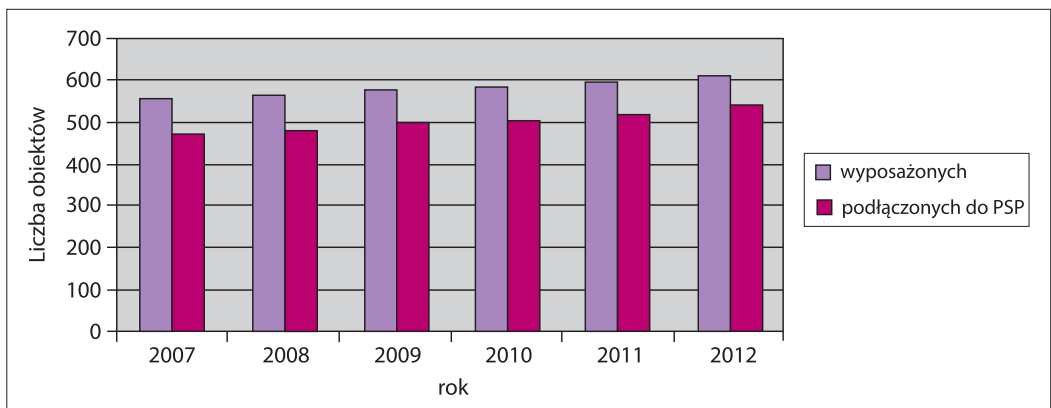
Wyposażenie obiektów zabytkowych w sprawny system sygnalizacji pożarowej wraz z włączeniem tych obiektów do monitoringu pożarowego PSP stanowi niezmiernie ważny element poprawy stanu zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektów zabytkowych. Zgodnie z istniejącymi regulacjami prawnymi, obowiązkiem założenia urządzeń sygnalizacyjno-alarmowych i połączenia tych urządzeń z jednostkami Państwowej Straży Pożarnej objęte są obiekty zabytkowe wyznaczone przez Generalnego Konserwatora Zabytków w uzgodnieniu z Komendantem Głównym Państwowej Straży Pożarnej. Obecnie uzgodniona lista zawiera 723 muzea i za-

bytki budowlane (początkowo wyznaczono 738 muzeów i zabytków budowlanych – w wyniku wykreślenia 19 obiektów z listy oraz wpisania na nią 4 obiektów), zobowiązane do wyposażenia w system sygnalizacji pożarowej, co z punktu widzenia przeciwpożarowego jest jak najbardziej uzasadnione i daje dużą gwarancję faktycznej ochrony obiektu przed pożarem.

Według danych KG PSP na koniec 2012 r. spośród muzeów i zabytków budowlanych, wyznaczonych przez Generalnego Konserwatora Zabytków w porozumieniu z Komendantem Głównym Państwowej Straży Pożarnej, w których wymagany jest system sygnalizacji pożarowej (SSP), posiada go 610 obiektów (84,37%), podłączonych zaś do PSP jest 74,6%. Przebieg wdrażania monitoringu pożarowego w ww. obiektach w latach 2007–2012 przedstawia tabela 2 i wykres 3.

Tabela 2.

2007		2008		2009		2010		2011		2012	
wyposażonych	podłączonych	wyposażonych	podłączonych	wyposażonych	podłączonych	wyposażonych	podłączonych	wyposażonych	podłączonych	wyposażonych	podłączonych
552	470	566	479	578	500	583	508	596	518	610	539

Wykres 3. Stopień realizacji monitoringu pożarowego w muzeach i zabytkach architektonicznych w latach 2007–2012

Wykaz rodzajów obiektów zabytkowych objętych obowiązkiem wyposażenia w SSP oraz stan zaawansowania związanych z tym prac przedstawia tabela 3 (na stronie 18).

Przebieg wdrażania monitoringu pożarowego na terenie kraju w odniesieniu do obiektów zabytkowych, pomimo notowanego ciągłego postępu, jest nadal niezadowolający. W związku z tym właściciele, zarządcy i użytkownicy obiektów zabytkowych, objętych obowiązkiem wyposażenia obiektów w SSP oraz podłączenia ich do monitoringu pożarowego PSP, powinny niezwłocznie przystąpić do realizacji tego obowiązku. Jednocześnie, warto zwrócić uwagę na fakt,

że ewentualne argumenty o występujących niedoborach finansowych nie mogą być przesłanką usprawiedliwiającą nierealizowanie wymagań ustawowych.

Tabela 3. Obiekty zabytkowe objęte obowiązkiem wyposażenia w SSP i stan prac

Lp.	Rodzaj obiektu	Liczba obiektów objętych obowiązkiem				Liczba obiektów podłączonych do PSP
		Ogółem	A*	B*	C*	
1.	obiekty kultu religijnego (kościóły, klasztory)	244	164	13	7	122
2.	muzea	336	325	5	3	310
3.	pałace, zamki (bez muzeów)	57	44	0	1	44
4.	biblioteki	19	16	1	0	16
5.	obiekty zabytkowe o innym przeznaczeniu	67	61	2	3	47
RAZEM		723	610	21	14	539

*Uwaga:

A – wyposażone dotychczas w SSP;

B – w trakcie wyposażenia w SSP;

C – z zaawansowanymi pracami nad przystąpieniem do wyposażenia w SSP.

Organizacja ochrony muzeów skansenowskich

Ochrona muzeów skansenowskich, jak i pozostałych muzeów w Polsce, powinna być organizowana zgodnie z obowiązującymi przepisami, z których wynikają dwa poziomy organizacji: ochrona kwalifikowana¹ i ochrona podstawowa².

Bez względu na to, jaki poziom ochrony zaplanujemy, musimy liczyć się ze znacznymi trudnościami na etapie organizacji ochrony. Uwarunkowane jest to różnorodnością muzeów na wolnym powietrzu, na którą składają się m.in.:

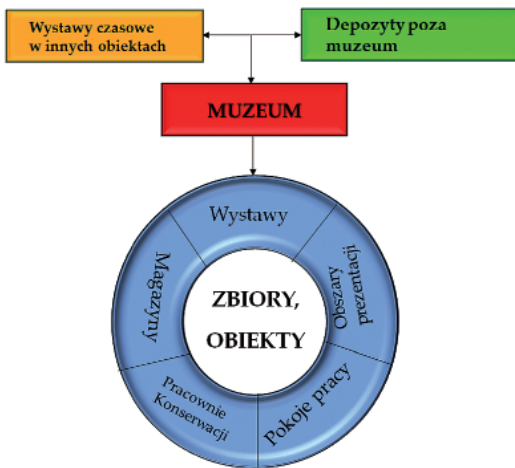
- liczebność obiektów – pojedyncze obiekty lub całe zespoły architektury;
- otoczenie – autentyczne lub zaadaptowany krajobraz;
- zajmowany obszar – od niewielkiej działki (odrębne zagrody) po ponad stuhektarowe przestrzenie;
- różnorodność odzwierciedlająca z zasady charakter udostępnianych zbiorów, obiektów, przestrzeni (Muzeum Wsi..., Park Etnograficzny, Muzeum Budownictwa Ludowego, Zagroda, itp.).

Różnorodność wymusza bardzo wnikliwą analizę zagrożeń, a następnie – adekwatnie do analizy – zastosowanie środków ochrony określonych w planie ochrony muzeum. Organizacja ochrony powinna zapewnić pieczę nad zbiorami, obiektami w każdym czasie i miejscu.

Bardzo istotne przy planowaniu organizacji ochrony jest uwzględnienie zapewnienia bezpieczeństwa zbiorów nie tylko w obszarze (obiekcie) muzeum, ale również nadzór nad ochroną depozytów przekazanych poza muzeum, jak i muzealiów wypożyczonych na wystawy czasowe do innych obiektów.

¹ Ochrona kwalifikowana – zgodna z ustawą z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia.

² Ochrona podstawowa – zgodna z rozporządzeniem ministra kultury i dziedzictwa narodowego z dnia 1 grudnia 2008 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów w muzeach przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym zniszczeniem lub utratą zbiorów oraz sposobów przygotowania zbiorów do ewakuacji w razie powstania zagrożenia.

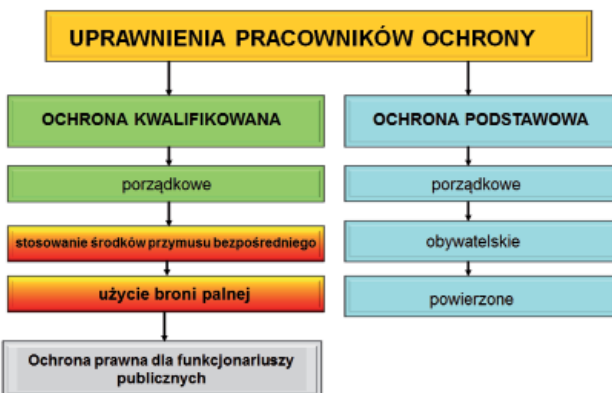
Schemat 1. Organizacja ochrony zbiorów i obiektów

W muzeach skansenowskich ze względu na specyfikę prezentacji eksponatów w zagrodach, chałupach, obiektach małej architektury, trudno jest chronić przedmioty o niewielkich gabarytach. Objęcie ich bezpośrednią stałą ochroną fizyczną jest wręcz niemożliwe z uwagi na koszty ochrony. To też należy wspierać ochronę rozwiązaniami technicznymi poprzez mocowanie eksponatów, wygradzanie pomieszczeń, osłanianie przedmiotów, stosowanie zabezpieczeń elektronicznych, w tym monitoringu wizyjnego. Poza obiektami z ekspozycji wnętrza w muzeach skansenowskich na znacznych obszarach pokazywana jest architektura ludowa, zabytki techniki i ich autentyczne otoczenie, co często wymaga stosowania niekonwencjonalnych (indywidualnych) form ochrony w porównaniu z innymi muzeami.

W muzeach na wolnym powietrzu poza wystawami (eksponatami) we wnętrzach i obszarach prezentacji (przestrzeniach) ochrony wymagają również magazyny zbiorów, pracownie konserwacji, pokoje pracy, w których umieszczone są zbiory oraz dokumentacja ewidencyjna muzealiów i zabytków.

Szczególną trudność może stanowić podjęcie decyzji przez dyrektora muzeum, jaki poziom ochrony należy realizować. Poza potencjalnymi zagrożeniami należy brać pod uwagę zarówno koszty ochrony, jak i uprawnienia pracowników ochrony.

Przeważająca większość muzeów skansenowskich w Polsce jest objęta ochroną podstawową, co

Schemat 2. Uprawnienia pracowników ochrony

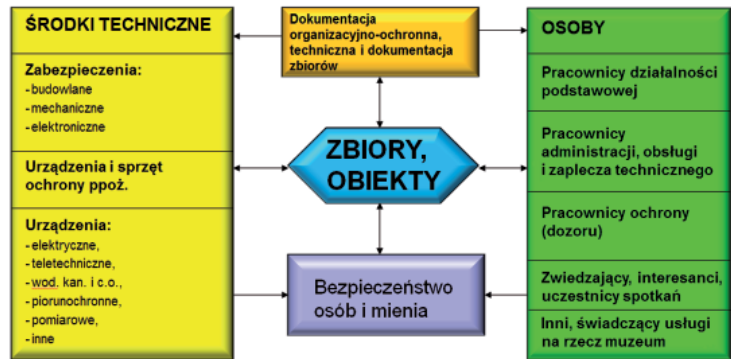
jest adekwatne do występujących tam zagrożeń i pozwala realizować zadania ochronne na miarę zapewnionych środków budżetowych. Muzea, w których zagrożenia są większe, co wiąże się również z koniecznością posiadania większych uprawnień przez pracowników ochrony, powinny organizować ochronę kwalifikowaną, gdzie pracownicy ochrony mają znacznie rozszerzone uprawnienia, co przedstawia schemat 2.

Planowanie i organizacja ochrony powinny uwzględnić osoby przebywające w muzeum i infrastrukturę techniczną, ustalając właściwe uwarunkowania osobowe, nadzór i utrzymanie sprawności urządzeń technicznych, tak aby przebywające na terenie muzeum osoby oraz zgromadzone i udostępniane zbiory i obiekty były objęte spójnym systemem bezpieczeństwa.

Należy rozważyć kilka wariantów organizacji zabezpieczenia muzeum skansenowskiego, ważąc docelowe relacje między strukturą zabezpieczenia technicznego a zapewnieniem skutecznej ochrony fizycznej przy uwzględnieniu możliwości zapewnienia stosownych środków finansowych na wykonanie zobowiązań wynikających z planu ochrony muzeum.

Tak zbudowany system bezpieczeństwa powinien znaleźć swoje odzwierciedlenie w aktualnej dokumentacji organizacyjno-ochronnej, technicznej oraz dokumentacji ewidencyjnej zbiorów i obiektów.

Poprawnie opracowana i zgodna z przepisami prawa dokumentacja organizacyjno-ochronna powinna określać zasady zabezpieczenia zbiorów, procedury postępowania w sytuacjach alarmowych oraz nadzór i kontrolę przestrzegania ustalonych zasad i procedur. Musi stano-

Schemat 3. Składowe systemu bezpieczeństwa muzeum

wić spójny zbiór dokumentów w formie planów, regulaminów i instrukcji. Wykonanie dokumentów należy powierzać osobom posiadającym stosowną wiedzę, a w niektórych przypadkach właściwe uprawnienia. Wdrożenie dokumentu następuje poprzez zapoznanie grupowe lub indywidualne pracowników muzeum (podpisy, wykazy, oświadczenia). Oryginały dokumentów powinny być przechowywane w jednym miejscu (stosownie zabezpieczonym), chyba że przepisy prawa stanowią inaczej. Kopie dokumentów (lub ich części) w ilościach uzasadnionych muszą być przekazane do działów, zespołów lub pracowników indywidualnych, w sposób umożliwiający ciągłe korzystanie.

W ramach podstawowej dokumentacji organizacyjno-ochronnej w muzeum skansenowskim powinny być opracowane i wdrożone:

1. Regulamin organizacyjny muzeum;
2. Plan ochrony muzeum z załącznikami;
3. Plan ewakuacji zbiorów na wypadek powstania zagrożenia;
4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;

5. Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego;
6. Pozostała organizacja organizacyjno-ochronna.

1. Regulamin organizacyjny muzeum:

Podstawa prawna:	<ul style="list-style-type: none"> • Art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2012 r., poz. 406); • Statut Muzeum.
Określa:	Ogólne zasady kierowania muzeum, struktury wewnętrzne muzeum, zakres zadań komórek organizacyjnych.
Wprowadzenie w życie:	Zarządzenie Dyrektora Muzeum po zaopiniowaniu przez organizatora muzeum.
Uwaga:	Z regulaminu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek nadzoru nad bezpieczeństwem muzeum, z uwzględnieniem bezpieczeństwa zbiorów i pozostałego majątku muzeum, przypisany do konkretnych stanowisk (osób).

2. Plan ochrony muzeum z załącznikami:

Podstawa prawna:	<p>Ochrona kwalifikowana: Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz.U. 1997 Nr 114, poz. 740 z późn. zm.)</p> <p>Ochrona podstawowa: Rozporządzenie MKiDN z dnia 1 grudnia 2008 r. w sprawie zabezpieczenia zbiorów w muzeach (Dz.U. 2008 Nr 229, poz. 1528)</p>
Zawiera:	Organizację i wykonywanie zadań ochrony przed przestępczością, poprzez określenie charakterystyki i rodzaju działalności muzeum, opis potencjalnych zagrożeń, ocenę stanu ochrony, opis zabezpieczeń technicznych oraz zasady organizacji i wykonywania ochrony
Opracowanie:	<p>Ochrona kwalifikowana: Kwalifikowany pracownik ochrony</p> <p>Ochrona podstawowa: Osoba dająca rękojmię należytego wykonania (wiedza, praktyka)</p>
Wprowadzenie w życie:	<p>Ochrona kwalifikowana: Po uzgodnieniu z Komendantem Wojewódzkim Policji</p> <p>Ochrona podstawowa: Zarządzeniem wewnętrznym Dyrektora Muzeum</p>
Wdrożenie:	<p>Szkolenie pracowników ochrony</p> <p>Szkolenie pracowników muzeum</p>

Załączniki do planu ochrony:

- Szkic sytuacyjny obiektu;
- Szkice poszczególnych obszarów, kondygnacji itp.;
- Instrukcja o zasadach zabezpieczenia pomieszczeń, budynków (zabezpieczenie: wystaw, magazynów; gospodarka: kluczami, referentkami, plombowaniami; system klucza generalnego; depozytory kluczy; zarządzanie kartami magnetycznymi; inne);
- Instrukcja postępowania w przypadkach szczególnych (alarmowania);
- Instrukcja ruchu osobowego i materiałowego (kontrola ruchu);
- Instrukcja konwojowania (organizacja, wykonanie, postępowanie w przypadkach zagrożenia itp.);
- Zasady współpracy z Policją, PSP, Strażą Miejską.

Uwaga: instrukcje określają procedury wynikające z zasad ochrony zawartych w planie ochrony.

3. Plan ewakuacji zbiorów na wypadek powstania zagrożenia

Podstawa prawna:	<i>Rozporządzenie MKiDN z dnia 1 grudnia 2008 r. w sprawie zabezpieczenia zbiorów w muzeach (Dz.U. 2008 Nr 229, poz. 1528)</i>
Zakres:	<i>Miejsca; drogi ewakuacji; właściwe procedury postępowania dla określonych zagrożeń (przy uwzględnieniu, że nie wszystkie zdarzenia zagrażające muzeom będą kwalifikowały się jako sytuacje kryzysowe)</i>
Opracowanie:	<i>Osoba posiadająca stosowną wiedzę i dająca rękojmię poprawnego wykonania</i>
Wprowadzenie w życie:	<ul style="list-style-type: none"> • Zarządzenie Dyrektora Muzeum i dołączenie do planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych • Aktualizacja raz do roku
Wdrożenie:	<ul style="list-style-type: none"> • Szkolenie pracowników, przygotowanie do ewakuacji • Ćwiczenia

4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych:

Podstawa prawna:	<i>Rozporządzenie MK z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 r. Nr 212, poz. 2153)</i>
Treść:	<i>Określona w załączniku do rozporządzenia</i>
Opracowanie:	<i>Osoba posiadająca stosowną wiedzę i dająca rękojmię poprawnego wykonania</i>
Wprowadzenie w życie:	<i>Zarządzenie Dyrektora Muzeum po uzgodnieniu z WKZ i zatwierdzeniu przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta)</i>
Wdrożenie:	<i>• Szkolenie pracowników, przygotowanie do ewakuacji • Ćwiczenia</i>

5. Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego

- Dyrektor muzeum, jako zarządzający obiektem przeznaczonym do wykonywania funkcji użyteczności publicznej, musi zapewnić opracowanie i wdrożenie instrukcji bezpieczeństwa pożarowego.
- Osoby lub podmioty opracowujące instrukcję muszą być wyraźnie określone (wskazane) i posiadać stosowne kwalifikacje.
- Zakres instrukcji bezpieczeństwa pożarowego określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów. W instrukcji należy uwzględnić warunki i sposoby ewakuacji zbiorów.
- Warunki ochrony przeciwpożarowej zawarte w instrukcji oraz plany obiektów powinny być przekazane do właściwego miejscowo komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej w celu ich wykorzystania na potrzeby planowania organizacji i prowadzenia działań ratowniczych.
- Instrukcję należy przechowywać w sposób zapewniający możliwość ich natychmiastowego wykorzystania na potrzeby prowadzenia działań ratowniczych.
- Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego musi być poddana okresowej aktualizacji co najmniej raz na dwa lata, a także po takich zmianach sposobu użytkowania obiektu, przechowywania i udostępniania zbiorów, które wpływają na zmiany warunków ochrony przeciwpożarowej. Jeżeli w cyklu dwuletnim nie nastąpiła konieczność zmian w instrukcji, fakt ten powinien być potwierdzony w formie pisemnej przez określoną osobę lub podmiot.
- Wdrożenie instrukcji bezpieczeństwa pożarowego w muzeach powinno polegać przede wszystkim na zapoznaniu z instrukcją każdego pracownika oraz umieszczeniu wyciągów z instrukcji bezpieczeństwa pożarowego w muzeum w formie instrukcji na wypadek pożaru, w miejscach widocznych, dostępnych dla wszystkich osób przebywających w muzeum, zarówno pracowników, jak i zwiedzających.

6. Pozostała dokumentacja organizacyjno-ochronna:

- regulamin pracy opiekunów ekspozycji;
- dokumentacja umożliwiająca codzienną kontrolę stanu zbiorów i zabezpieczeń;
- zarządzenia (regulaminy) dotyczące: zwiedzania, udostępniania, imprez doraźnych, organizacji wystaw czasowych, itp.

Sumując działania organizacyjne w zakresie zapewniania bezpieczeństwa muzeum skansenowskiego, należy podkreślić szczególną wartość dobrze opracowanej i wdrożonej kompletnej dla danego muzeum dokumentacji organizacyjno-ochronnej oraz zaangażowania zespołu kompetentnych pracowników muzeum.

W niektórych muzeach zagadnienia związane z ochroną są sygnalizowane w różnych dokumentach i nie zawsze mają charakter uporządkowany. Taka sytuacja nie znajduje uzasadnienia, ponieważ opracowanie wielu dokumentów w formie regulaminów lub instrukcji wdrożonych zarządzeniami wewnętrznymi dyrektora nie wymaga korzystania z usług specjalistów, a zatem nie generuje dodatkowych kosztów.

Działania w tym zakresie to głównie działania organizacyjne i wykonawcze, polegające na:

- powołaniu zespołu osób kompetentnych;
- zaznajomieniu z obowiązującymi przepisami i ich interpretacją;
- wykorzystaniu wiedzy zawartej w fachowych publikacjach;
- ocenie istniejącej dokumentacji;
- opracowaniu nowej dokumentacji, dostosowanej do specyfiki danego obiektu (instytucji);
- wdrożeniu poprzez szkolenia i instruktaże.

W ten sposób można określić (zasady, zadania, odpowiedzialność, uprawnienia) i uporządkować między innymi takie zagadnienia, jak:

- zwiedzanie muzeum (indywidualnie, grupowo, przewodnicy, informatory itp.);
- udostępnienie zbiorów muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych;
- korzystanie z pokoi gościnnych na terenie muzeum;
- organizację imprez doraźnych;
- organizację wystaw czasowych.

Opracowanie planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz planu ewakuacji zbiorów, określającego zasady i sposoby ewakuacji na wypadek powstania zagrożenia, będzie jednak wymagało fachowych konsultacji lub zlecenia wykonania poza instytucją.

Krzysztof
Osiewicz

Zabezpieczenia techniczne muzeów skansenowskich

Muzea typu skansenowskiego należą do grupy muzeów trudnych do zabezpieczenia. Ze względu na zajmowany obszar obejmujący dziesiątki hektarów o zróżnicowanej rzeźbie terenu (niziny, wzgórza, rzeki, jeziora) i różnym zagospodarowaniu (pola, sady, łąki, lasy, parki, tereny rekreacyjne) oraz położeniu (w mieście, na jego obrzeżach, jako samodzielny kompleks). Różnorodność i usytuowanie budownictwa ludowego, sakralnego, dworskiego, miejskiego, przemysłowego, współczesnego, obiektów małej architektury nie ułatwia organizacji ochrony muzeum. Sposób funkcjonowania muzeów skansenowskich, zwiedzanie indywidualne, grupowe, w dowolnym kierunku, imprezy o różnym charakterze w trakcie godzin otwarcia, jak i poza nimi również składa się na skalę trudności w zabezpieczeniu muzeum.

Organizując ochronę techniczną w muzeach skansenowskich zawsze należy brać pod uwagę wszystkie rodzaje zabezpieczeń technicznych, budowlano-mechanicznych i elektronicznych oraz ich wzajemne powiązanie. Jedynie takie podejście do organizacji ochrony pozwala skutecznie zabezpieczyć obszar muzeum przy akceptowalnych nakładach finansowych.

Zasady zabezpieczenia muzeów, w tym skansenowskich określa rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 grudnia 2008 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów w muzeach przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym zniszczeniem lub utratą zbiorów oraz sposobów przygotowania zbiorów do ewakuacji w razie powstania zagrożenia (Dz.U. 2010 Nr 109, poz. 719). W obiektach budownictwa ludowego stosowanie standardów określonych w rozporządzeniu w zakresie zabezpieczeń mechanicznych w niektórych sytuacjach nie podnosi poziomu ochrony obiektu. Do takiej sytuacji dochodzi, jeśli zastosujemy zamknięcie w określonej klasie do drzwi (bramy, furtki, wylazy) wykonanych z desek, nierzadko już spróchniałych, zamontowanych na nieskontrowanych hakach, słabo osadzonych wrzeczadkach i skoblach.

Dlatego też w projekcie rozporządzenia w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą zapropo-

Zamknięcia

nowano wpis: „w zabezpieczeniach budowlanych i mechanicznych stosowanych w miejscach przechowywania i ekspozycji zbiorów będących obiektami budownictwa ludowego i regionalnego mogą być stosowane urządzenia nieposiadające certyfikatów zgodności z Polskimi Normami”, umożliwiającą dostosowanie zamknięcia w zależności od stanu budowlanego obiektu. W pozostałych współczesnych budynkach lub obecnie budowanych standardy określone w rozporządzeniu dotyczące zabezpieczeń budowlano-mechanicznych są obowiązkowe. W każdym muzeum bez względu na jego wielkość i charakter wyróżniamy strefy ochrony (dozoru). Pierwszą strefę ochrony stanowi obszar zewnętrzny (peryferyjny) obejmujący granice muzeum (obwód ogrodzenia). W przypadku granicy naturalnej (jezioro, rzeka, bagna) wyróżnia się strefę ochrony zewnętrznej nieograniczonej ogrodzeniem lub występującej poza ogrodzeniem. W przypadku muzeów skansenowskich strefa peryferyjna może być zdublowana, może obejmować teren zewnętrzny wyznaczony ogrodzeniem (choć nie jest to reguła) grupy zagród lub pojedynczych budynków wewnątrz granicy muzeum. Drugą strefę ochrony zewnętrznej stanowi ochrona obwodowa obiektu. Obejmuje obwód architektoniczny budynku z otworami typu drzwi, okna, wyłazy, itp. Trzecią strefę ochrony stanowi przestrzeń wnętrza budynku

Strefy ochrony muzeum skansenowskiego (przykład)

(ochrona kubaturowa) i jest ona realizowana głównie za pomocą czujek ruchu. Czwartą strefę ochrony stanowi ochrona techniczna (mechaniczna i elektroniczna) konkretnych eksponatów, zwana ochroną indywidualną. Ogranicza się do pojedynczego eksponatu, grupy eksponatów lub wydzielonej przestrzeni. Podział ten dotyczy zarówno zabezpieczeń budowlano-mechanicznych, jak i elektronicznych.

W ochronie muzeów skansenowskich spotykamy wszystkie rodzaje zabezpieczeń technicznych z wyjątkiem skarbców.

Zabezpieczenia budowlano-mechaniczne

Granica muzeum skansenowskiego powinna być wyznaczona za pomocą ogrodzenia, wyjątek stanowi granica naturalna.

Zdjęcie u góry przedstawia sposób maskowania zamka wierzchniego. Drugie zdjęcie przedstawia zamek zapadkowy, w którym zastosowano wkładkę cylindryczną, oraz zamontowany elektrozaczep systemu kontroli dostępu

Stosowanie ogrodzenia zewnętrznego wskazuje granice własności muzeum, wydziela obszar chroniony, utrudnia przedostanie się na teren muzeum zarówno potencjalnym intruzom, jak i zwierzętom. Ogrodzenie należy stosować na całej długości granicy muzeum. Osoba pokonująca ogrodzenie w sposób jednoznaczny deklaruje swoje zamiary. W muzeach wielkoobszarowych stosuje się ogrodzenia typu porządkowego i zabezpieczeniowego. Należy podkreślić, że w prawie budowlanym nie ma definicji ogrodzenia zabezpieczeniowego. Ogrodzenie typu zabezpieczeniowego ma uniemożliwić przedostanie się do środka potencjalnemu intruzowi bez użycia specjalistycznych narzędzi, a ogrodzenie porządkowe ma za zadanie utrudnić przedostanie się z zewnątrz. Budowa ogrodzenia od strony dróg, ulic, placów, torów i innych miejsc publicznych oraz o wysokości powyżej 2,2 m wymaga zgłoszenia we właściwym organie administracji architektoniczno-budowlanej. W muzeach występują głównie ogrodzenia typu porządkowego o różnej konstrukcji, począwszy od płotu sztachetowego, siatkowego, panelowego czy rzadziej – murowanego. Najbardziej popularne ze względów finansowych jest ogrodzenie wykonane z siatki. Współcześnie zastępowane przez ogrodzenia panelowe o większej sztywności posadowione na murku wspornikowym i słupkach posadowionych na stopach fundamentowych. Bez względu na zastosowany rodzaj ogrodzenia, musi być ono sprawne technicznie, tzn. ma być stabilne, pozbawione dziur, przerw, podkopów, nachyleń itp., ma uniemożliwiać swobodne prze-

kraczanie granicy własności muzeum. Bramy, furtki w ogrodzeniu zewnętrznym (z wyłączeniem ogrodzenia historycznego wykonanego ze sztachet lub plecionego z patyków) muszą być moco-

wane na skontrowanych zawiasach, zamykane na zamknięcia posiadające certyfikaty zgodności z polskimi normami. Ze względu na różną konstrukcję i różny sposób otwierania bram wjazdowych korzystanie z nich w razie zagrożenia powinno być ustalone i przewidziane z właściwymi służbami ratowniczymi (JRG PSP, ratownictwo medyczne, Policja).

Konstrukcja obiektów budownictwa ludowego powoduje konieczność stosowania w zamknięciach kłódek. Stosowanie kłódek do okuć, które nie stanowią prawie żadnej przeszkody do sforsowania, ma charakter porządkowy. Konstrukcja drzwi, okna, kraty, osadzenie kotew, wrzeciądzy oraz kłódka decydują o trudności przełamania dla potencjalnego intruza. W strefie ochrony obwodowej można stosować i stosuje się kraty stałe i ruchome, rolety, żaluzje, okiennice, sztaby, w zależności od charakteru budynku i możliwości ich osadzenia. Zasada stosowania pozostaje niezmienna, że zabezpieczenia te muszą być sprawne technicznie i zamykane.

Dobłą praktyką jest odchodzenie od używania kłódek (choć nie da się ich wyeliminować) na rzecz stosowania zamków cylindrycznych wpuszczanych i wierzchnich. Warte również polecenia jest stosowanie wkładek cylindrycznych w zamkach zapadkowych. Na rynku są firmy, które wyspecjalizowały się w przeróbkach (w sposób odwracalny) zamków zapadkowych współczesnych i historycznych, w których sterowanie rygłem odbywa się z wkładki cylindrycznej. Rozwiązanie takie jest trudniejsze do przełamania w sposób nieinwazyjny. Należy pamiętać, by klasę kłódki dobierać w zależności od zagrożenia, stanu drzwi, wyłazłów, wrot, sztab itp. Jeżeli drzwi i ściany mają podwyższoną odporność na włamanie, należy stosować kłódki posiadające certyfikaty zgodności z polskimi normami.

Ochrona indywidualna (miejscowa) eksponatów

Charakter budownictwa, rodzaj eksponatów, sposób udostępniania wymuszają stosowanie miejscowych zabezpieczeń mechanicznych. Do mocowania obrazów służą tzw. śruby bezpieczne. Są to różne rodzaje zaczepów i śrub o nietypowych nakrętkach i dedykowanych do nich kluczach. Do ochrony obrazu przed wandalizmem należy stosować szyby i plexi, w muzeach skansenowskich jest to rozwiązanie rzadko spotykane.

Do zabezpieczenia mniejszych eksponatów można stosować gabloty wystawiennicze, osłony i przeszklenia (np.: szuflady, szafy). Jeżeli charakter eksponatu na to pozwala, można go

Zabezpieczenie rzeźby, wyłącznika

Przykład mocowania bezpiecznego. Zaczep jest trwale przymocowany do ramy, a jego uszko skontrolowane śrubą oraz trwale przymocowane do podłoża

trwale przymocować do podłoża za pomocą wkrętów, haków. Ciekawym rozwiązaniem jest zabezpieczenie eksponatu (rzeźby) za pomocą labiryntu. Blacha stanowiąca podstawę z otworem w kształcie labiryntu jest przymocowana trwale do podłoża, a eksponat z wypustem w kształcie grzybka umieszcza się w labiryncie. Rozwiązanie takie powoduje, że eksponat nie jest trwale przymocowany do podłoża, ale jest trudny do zaboru.

Labirynt

Zabezpieczenie szuflady

Innym rodzajem ochrony indywidualnej jest miejscowe wygrodenie (ażurową kratą, przeszkleniem, osłoną z plexi) osadzone w ościeżnicy drzwi lub wkomponowane w chronione pomieszczenie umożliwiające zwiedzanie wnętrza, ale ograniczające bezpośredni dostęp do eksponatu. Wygrodenia tego typu są zamykane na zamki. W przypadku przeszkleń stosuje się przerwy umożliwiające wykonywanie zdjęć i dające niezakłócony ogląd. Przegrody te mają charakter porządkowy, utrudniają przedostanie się do środka i uniemożliwiają kradzież w trakcie udostępniania wnętrza zwiedzającym.

Pozostałe wygrodenia za pomocą sznura, barierek metalowych czy drewnianych wyznaczają strefę dozoru, ale nie zapobiegają dotykaniu lub zaborowi eksponatów usytuowanych w pobliżu wygrodzień, chyba że strefa jest objęta ochroną elektroniczną w czasie zwiedzania.

Przykłady zastosowania wygradzeń wykonanych ze szkła zespolonego oraz plexi o grubości 12 mm

Zabezpieczenia elektroniczne

Zabezpieczenia elektroniczne w muzeach są uzupełnieniem zabezpieczeń mechanicznych. Na zabezpieczenia elektroniczne składają się: system sygnalizacji pożarowej (SSP), system sygnalizacji włamania i napadu (SSWiN), system kontroli dostępu (SKD), system telewizji dozorowej (CCTV), depozytor kluczy, system kontroli pracy wartowników, system wykrywania wycieków itp. Zabezpieczenia elektroniczne (SSWiN, SKD, CCTV) służą do sygnalizacji próby naruszenia strefy dozoru, a o ich skuteczności decyduje zawsze reakcja ochrony (lub personelu odpowiedzialnego za ochronę) na otrzymany sygnał alarmowy, uszkodzenia, sabotażu, zaniku łączności i innych. Dlatego o skuteczności ochrony decydują przede wszystkim zabezpieczenia budowlano-mechaniczne utrudniające i opóźniające działania sprawcy, oraz urządzenia sygnalizujące (alarmujące) w czasie rzeczywistym o próbie naruszenia obszaru chronionego. System sygnalizacji włamania i napadu (SSWiN) w muzeach powinien być systemem sterowanym centralnie. Oznacza to, że informacja o alarmach, stanie systemu, uzbrojeniu stref, uszkodzeniu powinna znajdować się w jednym miejscu, tzn. w całodobowym centrum ochrony. Sterowanie centralne nie oznacza braku możliwości sterowania i powiadamiania lokalnego odnoszącego się do pojedynczego pomieszczenia (np. magazynu), budynku czy grupy budynków, oznacza jedynie zastosowanie jednorodnego sprzętu w całym muzeum (choć nie zawsze jest to regułą). System centralny służy poprawie jakości ochrony i szybkości reagowania i podejmowania decyzji w przypadku alarmów w kontekście całości muzeum, szczególnie o dużej powierzchni. By zapewnić ochronę na najwyższym możliwym i akceptowanym finansowo poziomie, należy w muzeum skansenowskim zorganizować centrum ochrony z całodobowym dyżurem pracowników ochrony. Jest to miejsce, gdzie są przesyłane wszystkie informacje ze wszystkich systemów bezpieczeństwa z terenu muzeum. Przy czym należy pamiętać, by w centrum ochrony znajdowały się tylko urządzenia alarmujące, wyświetlające i sterujące systemami, a urządzenia wykonawcze, takie jak centrale, rejestratory, zasilacze itp. znajdowały się w oddzielnym, zabezpieczonym pomieszczeniu, np. serwerowni. Rozwiązanie takie służy poprawie komfortu pracy służb ochrony, eliminuje monotony szum generowany przez te urządzenia, jak i emisję ciepłą tych urządzeń. Zbudowanie systemu

centralnego nie jest zadaniem łatwym ani prostym, ze względu na odległości pomiędzy chronionymi strefami, brak infrastruktury teletechnicznej w muzeach skansenowskich, czy brak zasilania elektrycznego w części obiektów. Dlatego planując kompleksową ochronę całego muzeum, należy w pierwszej kolejności wybudować instalację elektryczną oraz kanalizację teletechniczną na obszarze całego muzeum. W kanalizacji będzie można umieścić nie tylko magistrale elektronicznych systemów bezpieczeństwa, lecz także okablowanie strukturalne dla sieci dostępowych czy urządzeń związanych z nowoczesnymi formami prezentacji ekspozycji. Struktura systemu centralnego oparta jest na jednostce centralnej (np. centrala master) umieszczonej w serwerowni oraz na lokalnych punktach dystrybucji (LPD) rozmieszczonych równomiernie na terenie muzeum. Są to szafy umieszczone wewnątrz bądź na zewnątrz budynku. W nich znajdują się zasilacze, konwertery, podcentrale, switche itp. służące do lokalnego zarządzania systemami bezpieczeństwa.

Do jednego LPD może być podłączonych kilka budynków lub grup budynków. O liczbie podłączonych obiektów decydują odległości dla kabli, w zależności od systemu nie przekraczają jednak 150 m. W kanalizacji należy układać kable ziemne zarówno na liniach magistralnych,

Lokalne punkty dystrybucji

jak i dozorowych. Kompleksowe wybudowanie systemu ochrony technicznej dla tak dużych muzeów jest czasochłonne i kosztowne, dlatego budowę systemu elektronicznej ochrony należy realizować etapami, koncentrując się w pierwszej kolejności na obiektach

z najcenniejszą ekspozycją wewnątrz, najbardziej narażonych. Praktyką jest budowanie systemów lokalnych przeznaczonych do ochrony pojedynczych budynków (kościół, dwór), z tym że w takim przypadku należy przewidzieć możliwość podłączenia do systemu centralnego. Wiąże się to z wyborem centrali i urządzeń, które będą stanowiły w przyszłości integralną część centralnego systemu ochrony muzeum. Jako rozwiązanie tymczasowe, do czasu wybudowania kanalizacji i LPD można zastosować transmisję radiową dla lokalnych systemów. Jednakże należy liczyć się z zakłóceniami, jak również należy pamiętać, że każdy system bezprzewodowy można zneutralizować bez fizycznego kontaktu z nim. Przy wyborze urządzeń systemów zabezpieczenia elektronicznego w muzeach skansenowskich należy pamiętać o zakresie temperatury pracy tych urządzeń. W przypadku czujek w zależności od producenta zakres ten rozpoczyna się nawet od -30°C , natomiast dla centrali, modułów, szyfratorów itp. zakres ten rozpoczyna się w zależności od producenta od -10°C . W obiektach budownictwa ludowe-

go, gdzie sufit jest niski, należy stosować czujki ruchu z antymaskingiem. Rozwiązanie takie pozwala na sygnalizację próby zablokowania pola widzenia czujki. Czujki pozostające w zasięgu ręki można łatwo zasłonić. Znane są przypadki niecelowego zasłonięcia pola detekcji czujek przez pracowników muzeum urządzających aranżację wnętrza przez bukiety, wazony, meble itp.

Zablokowane pole detekcji czujki

W przypadku obecności zwierząt lub nieszczelności obiektów budownictwa

ludowego należy stosować czujki wielodetektorowe (np.: PIR+MW). W ochronie obwodowej obiektów budownictwa ludowego, poza czujkami otwarcia stosowanymi selektywnie w zależności od konstrukcji drzwi, okien, należy stosować czujki tłuczenia szkła w celu sygnalizacji próby przedostania się przez okno lub próby kradzieży na tzw. „wędkę” lub stłuczenia szyby i pogorszenia warunków konserwatorskich. Do ochrony najcenniejszych eksponatów można wykorzystać czujki współdziałające z istniejącą centralą, jak również systemy dedykowane wyłącznie ochronie indywidualnej. Ochrona indywidualna nie ogranicza się tylko do ochrony pojedynczego eksponatu, może obejmować część pomieszczenia (np. za wygrodzieniem) lub całe pomieszczenie. W takim przypadku ochrona przestrzeni może być realizowana za pomocą czujek ruchu. Jako uzupełnienie istniejących czujek: ruchu, otwarcia, tłuczenia szkła, wstrząsowych kilka lat temu pojawiły się bezprzewodowe czujki przemieszczenia, wykrywające zmiany położenia w przestrzeni dedykowane głównie ochronie indywidualnej. W ochronie indywidualnej można wykorzystywać całą gamę detektorów w zależności od charakteru chronionego eksponatu i miejsca. Wyróżniamy czujki: ruchu (przestrzenne i kurtynowe), aktywne bariery podczerwieni, bariery laserowe, ultradźwiękowe, stykowe, wstrząsowe, naciskowe, zbliżeniowe, zawieszeniowe itp. Czujki ochrony indywidualnej programuje się zawsze jako linię całodobową, z sygnalizacją zarówno w centrum ochrony, jak i sygnalizacją lokalną, powiadamiającą opiekuna ekspozycji lub innego pracownika odpowiedzialnego za ekspozycję. Standardem w przypadku muzeów skansenowskich powinna być wizualizacja stanu systemów zabezpieczenia elektronicznego w centrum ochrony w formie graficznej, tzn. na cyfrowej mapce muzeum z naniesionymi rzutami budynków i zaznaczonymi kolorami stanami stref dozoru, i z graficznym oznaczeniem stanu konkretnego detektora. Pracownicy ochrony i inni odpowiedzialni za ekspozycję w muzeach wielkoobszarowych powinni być wyposażeni w przyciski napadowe. Użycie przycisku ma jednoznacznie wskazywać miejsce jego użycia z dokładnością do budynku lub zagrody. Alarm napadowy jest transmitowany do centrum ochrony muzeum i centrum monitorowania alarmów uprawnionego przedsiębiorcy dysponującego załogami interwencyjnymi. Alarm napadowy jest tzw. alarmem cichym, oznacza to, że nie uruchamiania sygnalizatorów

optyczno-akustycznych, a uruchamia jedynie sygnalizację w centrum ochrony. Budując system ochrony elektronicznej w muzeach skansenowskich, należy pamiętać o ochronie odgromowej i przeciwprzepięciowej urządzeń (a co za tym idzie – ochronie budynków). W przypadku magistrali izolacja galwaniczna obwodów będzie zapewniona dzięki zastosowaniu światłowodu, a zabezpieczenie zasilania należy zrealizować zgodnie z wymogami dotyczącymi instalacji elektrycznej. W systemach kontroli dostępu w muzeach skansenowskich (dotyczy głównie współczesnych budynków) należy stosować czytniki z buforem pamięci. Należy unikać stosowania zamków szyfrowych bez rejestracji zdarzeń.

W przypadku decyzji o budowie instalacji systemu telewizji dozorowej (CCTV) w pierwszej kolejności należy określić, czemu ma ona służyć. Czy tylko archiwizacji nagrań, czy też bieżącemu podglądowi i archiwizacji. Dokładny proces przebiegu etapu projektowania opisany jest w normie PN-EN 50132-7, i na podstawie tej normy należy projektować system. Objęcie całego obszaru muzeum skansenowskiego telewizją dozorową jest w praktyce niemożliwe i niecelowe. Poza zapewnieniem identyfikacji osób wchodzących i wjeżdżających na teren muzeum, należy zapewnić obserwację ciągów komunikacyjnych w ten sposób, by zwiedzający bądź intruz przekraczający strefę ochrony zewnętrznej budynku (zagrody) lub grupy budynków (zagród) był zauważony i rozpoznany. Innymi słowy, należy zapewnić obserwację w strefie peryferyjnej ekspozycji. Natomiast w strefie zewnętrznej wzdłuż granicy w niewrażliwych miejscach, takich jak: granica naturalna, linia budynków. Tuż przy granicy należy zapewnić detekcję intruza w tej strefie. Monitorowanie wewnątrz za pomocą telewizji dozorowej powinno być ograniczone do strefy ekspozycyjnej w miejscach, w których eksponaty pozostają w zasięgu ręki zwiedzającego, wejściach do magazynów. Pozostałe strefy dozoru wizyjnego, takie jak np. parkingi, powinny wynikać z planu ochrony muzeum. Instalacja systemu telewizji dozorowej powinna opierać się głównie na kamerach stałopozycyjnych. Stosowanie kamer obrotowych należy ograniczyć do niezbędnego minimum, powinny być uzupełnieniem kamer stacjonarnych. Kamery obrotowe z zoomem powinny służyć głównie do detekcji osób i obserwacji strefy peryferyjnej muzeum oraz granicy naturalnej. Najbardziej optymalnym miejscem do instalowania kamer zewnętrznych ze względu na ich przeznaczenie w muzeach skansenowskich są słupy. Obraz z kamer powinien być czytelny w każdych warunkach dnia i nocy. Instalacją nierozłączną z systemem telewizji dozorowej jest oświetlenie nocne całego muzeum, zazwyczaj niewystarczające lub wyłączane na noc. Poprawa jakości obrazu z kamer wiąże się z pozostawieniem włączonego oświetlenia terenu światłem białym na noc lub zastosowaniem promienników podczerwieni. Przy czym należy pamiętać, że producenci określają żywotność tych urządzeń na ok pięć lat ciągłego świecenia. Rozwiązaniem pośrednim jest stosowanie halopaków bądź włączanie oświetlenia z systemów sygnalizacji włamania. Oba rozwiązania w przypadku muzeów skansenowskich mogą okazać się zawodne. Do transmisji sygnałów między LPD a jednostką centralną należy stosować kable światłowodowe; zapewniają one izolację galwaniczną oraz nieograniczone pasmo przenoszenia dla sygnałów wizyjnych. Rejestracja sygnałów powinna odbywać się centralnie na dyskach (macierzach) w serwerowni. Czas archiwizacji nagrań powinien wyno-

sić minimum 30 dni (przy jakości zapisu nie gorszej niż 2cif, 6 kl/s). Cały system CCTV powinien posiadać zasilanie rezerwowe wystarczające na pracę wszystkich urządzeń (kamer, rejestratorów, switchy itp.) przez minimum dwie godziny. Zasilanie może być uruchamiane z centralnego agregatu prądotwórczego lub UPS umieszczonych w głównych punktach dystrybucji. Oba końce kabli wizyjnych powinny być zabezpieczone przepięciowo i odgromowo.

System sygnalizacji pożarowej

Jeżeli muzeum skansenowskie znajduje się na wykazie muzeów i zabytków budowlanych, w których wymagane jest stosowanie systemu sygnalizacji pożarowej, wyznaczonych przez Generalnego Konserwatora Zabytków w uzgodnieniu z Komendantem Głównym Państwowej Straży Pożarnej, oznacza to, że wszystkie budynki na terenie muzeum i pomieszczenia w nich wymagające przepisami ochrony przeciwpożarowej muszą posiadać sygnalizację alarmu pożaru oraz muszą być podłączone dwutorowo do właściwej JRG PSP. Jak ważny jest to system, świadczą pożary w muzeach skansenowskich. W tak rozległych muzeach budowa systemu musi opierać się na centralach pracujących w sieci. Centrala nadrzędna powinna być umieszczona w centrum ochrony muzeum a centrale sieciowe umieszczone w LPD. Ochroną należy objąć wszystkie budynki i pomieszczenia w nich. Ze względu na drewnianą budowę obiektów wykorzystuje się głównie czujki dymu, działające na zasadzie jonizacji i rozpraszania światła na cząsteczkach dymu. System sygnalizacji pożarowej w muzeach skansenowskich ma za zadanie głównie ochronę budynków, dlatego też na ciągach komunikacyjnych w widocznych miejscach należy dodatkowo umieszczać ręczne ostrzegacze pożarowe w celu jak najszybszego powiadomienia o pożarze nie tylko w obrębie zabudowań, ale też poza nimi (pożary lasu, nieużytków itp.).

W centrum ochrony powinna być graficzna wizualizacja stanu systemu. W projektowaniu instalacji należy uwzględnić centrale, które mają na liniach dozorowych ochronniki w celu zapewnienia ochrony przepięciowej i odgromowej urządzeń, a co za tym idzie ochrony budynków. Do ochrony najbardziej narażonych budynków na podpalenie (np. położonych bezpośrednio przy ulicy) należy stosować liniowe czujki ciepła. Jest to rodzaj kabla termoczułego, który umieszcza się na zewnątrz, w zależności od konstrukcji budynku, przeważnie pod okapem. Jego zadaniem jest wczesne wykrycie pożaru ściany zewnętrznej.

Ręczny ostrzegacz pożarowy umieszczony w ciągu komunikacyjnym przy zagrodzie

Najlepszą formą ochrony przeciwpożarowej jest zastosowanie stałych urządzeń gaśniczych (SUG). Dla obiektów w muzeach skansenowskich najbardziej korzystnym i praktycznym rozwiązaniem jest zastosowanie mgły wodnej (nisko, średnio i wysokociśnieniowej). Przewaga mgły wodnej nad środkami gazowymi dla tego typu budynków powoduje, że można ją stosować do większej kubatury, nie wymaga szczelności. W Polsce zewnętrzną instalacją mgły wodnej niskociśnieniowej zabezpieczonych jest 46 zabytków, głównie sakralnych. System jest w pełni automatyczny od wykrycia pożaru do podania mgły na dach i elewacje. Posiada zapas wody na ok. 15 minut gaszenia oraz możliwość podłączenia do hydrantów lub wozów strażackich. Instalacja rurowa jest instalacją tzw. suchą. Napełnia się wodą w momencie wykrycia pożaru. Jest to kierunek, w którym będzie się rozwijała ochrona przeciwpożarowa.

Gaszenie mgłą wodną niskociśnieniową oraz instalacja rurowa z dyszami

Inne urządzenia ochrony technicznej

Do ochrony granicy naturalnej można wykorzystać zakopywane czujki sejsmiczne. Czujka rozpoznaje nadchodzącą osobę w promieniu 100 m, komunikuje się z centralą drogą radiową i posiada baterię wystarczającą według producenta na pięć lat działania. Z ziemi wystaje tylko antena z drutu, który jest trudny do zauważenia. Czujka może działać autonomicznie w oparciu o własną centralę lub może być podłączona do centrali alarmowej muzeum.

Innymi urządzeniami do ochrony granicy naturalnej i strefy peryferyjnej mogą być stacjonarne kamery termowizyjne wykrywające intruza w odległości nawet do 1 km, w zależności od modelu kamery. W przenośne kamery termowizyjne mogą być wyposażeni pracownicy ochrony wykonujący patrole w ciągu nocy. Jest to rozwiązanie polecane dla służb ochrony muzeów wielkoobszarowych i zespołów pałacowo-parkowych, spotykane już w polskich muzeach. W ochronie zewnętrznej szczególnych budynków można stosować zakopywane kable sensoryczne, generują one alarm w momencie próby przekraczania strefy wyznaczonej kablem. Można również stosować zewnętrzne czujki ruchu dalekiego zasięgu o strefie detekcji do 150 m.

Prezentowane rozwiązania są rozwiązaniami drogimi i zostały przybliżone jako możliwości technologiczne systemów ochrony elektronicznej.

Urządzeniem poprawiającym jakość zarządzania kluczami jest elektromechaniczny depozytor kluczy. Wydawanie i deponowanie kluczy odbywa się automatycznie. Każdy z uprawnionych pracowników posiada indywidualny kod lub kartę uprawniającą do pobrania i deponowania przydzielonych mu kluczy. Urządzenie sygnalizuje brak klucza, późne deponowanie, lub ogranicza pobranie klucza w określone dni lub w określonych godzinach. Rozwiązanie jest szczególnie polecane dla muzeów skansenowskich, gdzie zamknięć i kluczy do nich są setki. Depozytor może być umieszczony przy wejściu pracowniczym, ale też może być kolejny mniejszy, umieszczony na terenie muzeum do obsługi grupy budynków. Właściwym kierunkiem poprawy jakości zarządzania kluczami powinno być stosowanie depozytora kluczy i systemu klucza generalnego. System ten wymaga stosowania wkładek cylindrycznych w zamkach i kłódkach. Pozwala ograniczyć liczbę kluczy i zapewnia hierarchiczny dostęp użytkownikom.

Wszystkie systemy można zintegrować z pracą systemu telewizji dozorowej. Integracja polega na automatycznym wyświetlaniu w czasie rzeczywistym miejsca wystąpienia alarmu w trybie pełnoekranowym w centrum ochrony. Osiągnąć to można stosując programy integrujące lub przez odpowiednie zaprogramowanie rejestratora CCTV oraz centrali alarmowej i ich wzajemne połączenie.

Projektowanie systemów zabezpieczeń technicznych w muzeach skansenowskich wymaga indywidualnego podejścia do każdego z muzeów i rodzaju mieszczących się w nich obiektów. We wszystkich etapach projektowania, budowy zabezpieczeń technicznych muszą uczestniczyć przedstawiciele muzeum. Projektując lokalny system zabezpieczenia technicznego dla pojedynczego budynku, należy pamiętać, że będzie on stanowił jeden z elementów systemu ochrony całego muzeum i pod tym kątem należy dobierać urządzenia, by osiągnąć jednorodną funkcjonalność. W muzeach skansenowskich, w przeciwieństwie do innych muzeów, w zabezpieczeniach elektronicznych szczególny nacisk kładzie się na dobór kabli, urządzeń oraz zabezpieczenie odgromowe i przepięciowe zasilania, linii wizyjnych, magistralnych oraz dozorowych. Stosowanie urządzeń bezprzewodowych w muzeach skansenowskich powinno w praktyce ograniczać się do ręcznych przycisków napadowych.

Inną kwestią wyróżniającą muzea skansenowskie jest konserwacja systemów. Należy brać pod uwagę fakt, że są one szczególnie narażone na warunki atmosferyczne, z tego względu częstotliwość konserwacji niektórych urządzeń może być zwiększona. Przeglądy doraźne powinny odbywać się zawsze po gwałtownych zjawiskach atmosferycznych.

Zabezpieczenia budowlane i mechaniczne utrudniają i opóźniają działania sprawcy, a systemy zabezpieczenia elektronicznego tylko sygnalizują próbę przekroczenia chronionej strefy. O ich skuteczności zawsze decyduje człowiek, który podejmuje działania na otrzymany sygnał i to od niego zależy ostatecznie właściwy poziom ochrony muzeum.

Paweł Kowalczuk

Obowiązki administratora muzeum w zakresie utrzymania sprawności obiektu

Podstawowym obowiązkiem każdego właściciela lub zarządcy obiektu budowlanego jest utrzymywanie i użytkowanie obiektu w należyтым stanie technicznym i estetycznym. Dodatkowo obiekt należy użytkować zgodnie z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska. Tak zapisane jest w art. 5 ust. 2 ustawy Prawo budowlane, podstawowym przepisie w zakresie projektowania, budowy oraz utrzymania obiektów budowlanych. W przypadku instytucji muzealnych, obowiązki te przeważnie powierzone są kierownikowi działu administracji, a więc możemy powiedzieć – administratorowi obiektu.

Aby utrzymać obiekt we właściwym stanie, należy systematycznie kontrolować jego stan techniczny. Obowiązkowe kontrole określone są w odpowiednich przepisach, dodatkowo ustalone są okresy ich przeprowadzania. Zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane obiekty powinny być w czasie ich użytkowania poddawane przez właściciela lub zarządcę następującym kontrolom okresowym:

- sprawdzenia stanu technicznego elementów budynku, budowli i instalacji narażonych na szkodliwe wpływy atmosferyczne i niszczące działania czynników występujących podczas użytkowania obiektu – raz w roku;
- sprawdzenia stanu technicznego instalacji i urządzeń służących ochronie środowiska – raz w roku;
- sprawdzenia stanu technicznego instalacji gazowych – raz w roku;
- sprawdzenia stanu technicznego przewodów kominowych (dymowych, spalinowych i wentylacyjnych) – raz w roku.

W przypadku budynków o powierzchni zabudowy przekraczającej 2000 m² oraz innych obiektów budowlanych o powierzchni dachu przekraczającej 1000 m² wymienione kontrole należy wykonywać co najmniej dwa razy w roku, w terminach do 31 maja oraz do 30 listopada.

Dalsze kontrole okresowe, wynikające z ustawy Prawo budowlane, nie są zróżnicowane ze względu na wielkość zabudowy, czy też powierzchnię dachu i dotyczą:

- sprawdzenia stanu technicznego i przydatności do użytkowania obiektu budowlanego, estetyki obiektu budowlanego oraz jego otoczenia – raz na pięć lat;
- sprawdzenia instalacji elektrycznej i piorunochronnej w zakresie stanu sprawności połączeń, osprzętu, zabezpieczeń i środków ochrony od porażeń, oporności izolacji przewodów oraz uziemień instalacji i aparatów – raz na pięć lat;
- sprawdzenia stanu technicznego kotłów opalanych nieodnawialnym paliwem ciekłym lub stałym o efektywnej nominalnej wydajności ponad 100 kW – raz na dwa lata;
- sprawdzenia stanu technicznego kotłów opalanych nieodnawialnym paliwem ciekłym lub stałym o efektywnej nominalnej wydajności 20 kW do 100 kW oraz kotłów opalanych gazem – raz na cztery lata;
- kontroli polegającej na ocenie efektywności energetycznej zastosowanych urządzeń chłodniczych w systemach klimatyzacji, ich wielkości w stosunku do wymagań użytkowych o mocy chłodniczej nominalnej większej niż 12 kW – raz na pięć lat.

Obiekty należy również poddać kontroli sprawdzenia stanu bezpiecznego użytkowania każdorazowo w przypadku wystąpienia czynników zewnętrznych oddziałujących na obiekt, związanych z działaniem człowieka lub sił natury, w wyniku których następuje uszkodzenie obiektu budowlanego lub bezpośrednie zagrożenie takim uszkodzeniem, mogące spowodować zagrożenie życia lub zdrowia ludzi, bezpieczeństwa mienia lub środowiska – każdorazowo w przypadku wystąpienia takich uszkodzeń.

Oczywiście kontrole powinny być dokonywane przez osoby mające uprawnienia budowlane w odpowiedniej specjalności. Ustawa ta nakłada ponadto na właściciela lub zarządcę obowiązek prowadzenia dla każdego budynku oraz obiektu budowlanego (oprócz wyszczególnionych w art. 64 ust. 2), książkę obiektu budowlanego, stanowiącą dokument przeznaczony do zapisów dotyczących przeprowadzanych badań i kontroli stanu technicznego, remontów i przebudowy, w okresie użytkowania obiektu budowlanego.

Kolejne obowiązki nałożone na administratora obiektu wynikają z rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów. Zgodnie z tym rozporządzeniem urządzenia przeciwpożarowe oraz gaśnice przenośne i przewoźne powinny być poddawane przeglądom technicznym i czynnościom konserwacyjnym, zgodnie z zasadami i w sposób określony w Polskich Normach dotyczących urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic, w dokumentacji techniczno-ruchowej oraz w instrukcjach obsługi, opracowanych przez ich producentów, nie rzadziej jednak niż raz w roku. Natomiast węże stanowiące wyposażenie hydrantów wewnętrznych powinny być raz na pięć lat poddawane próbie ciśnieniowej na maksymalne ciśnienie robocze, zgodnie z Polską Normą dotyczącą konserwacji hydrantów wewnętrznych.

Jeżeli mówimy o urządzeniach przeciwpożarowych, to należy przez to rozumieć:

- urządzenia (stałe lub półstałe, uruchamiane ręcznie lub samoczynnie) służące do zapobiegania powstaniu, wykrywania, zwalczania pożaru lub ograniczania jego skutków, a w szczególności: stałe i półstałe urządzenia gaśnicze i zabezpieczające, urządzenia inertyzujące, urządzenia wchodzące w skład dźwiękowego systemu ostrzegawczego i systemu sygnalizacji pożarowej, w tym urządzenia sygnalizacyjno-alarmowe, urządzenia odbiorcze alarmów pożarowych i urządzenia odbiorcze sygnałów uszkodzeniowych, instalacje oświetlenia ewakuacyjnego, hydranty wewnętrzne i zawory hydrantowe, hydranty zewnętrzne, pompy w pompowniach przeciwpożarowych, przeciwpożarowe klapy odcinające, urządzenia oddymiające, urządzenia zabezpieczające przed powstaniem wybuchu i ograniczające jego skutki, kurtyny dymowe oraz drzwi, bramy przeciwpożarowe i inne zamknięcia przeciwpożarowe, jeżeli są wyposażone w systemy sterowania, przeciwpożarowe wyłączniki prądu oraz dźwigi dla ekip ratowniczych.

Zwróćmy uwagę, że do urządzeń przeciwpożarowych zaliczona jest instalacja oświetlenia awaryjnego, która występuje w obiektach muzealnych. Jako urządzenie przeciwpożarowe powinna być poddawana przeglądowi technicznemu przynajmniej raz do roku, a nie raz na pięć lat, wspólnie z instalacją elektryczną.

Tak samo, jak o utrzymanie obiektu w należytym stanie technicznym, trzeba dbać o sprawne działanie i niezawodność systemów bezpieczeństwa znajdujących się na terenie muzeum. Systemy takie jak SSP (system sygnalizacji pożarowej), SSWiN (system sygnalizacji włamania i napadu) czy CCTV (system telewizji dozorowej) znajdują się prawie we wszystkich muzeach skansenowskich. W celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania, systemy te należy poddawać stałej okresowej konserwacji. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 grudnia 2008 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów w muzeach przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym zniszczeniem lub utratą zbiorów oraz sposobów przygotowania zbiorów do ewakuacji w razie powstania zagrożenia, konserwację zabezpieczeń elektronicznych należy przeprowadzać nie rzadziej niż raz na trzy miesiące. Wszystkie prace związane z przeglądami, modernizacją i konserwacją zabezpieczeń elektronicznych dokumentuje się w formie książki przeglądów lub książki eksploatacji i konserwacji. Książka taka powinna być prowadzona oddzielnie dla każdego systemu.

Równie ważne jak zlecenie stałej, kwartalnej konserwacji systemów uprawnionej, wyspecjalizowanej firmie, jest codzienne zarządzanie i obsługa tych systemów. Osoba administrująca, nadzorująca powinna w stopniu podstawowym znać ich obsługę. Zadania takie, jak nadawanie kodów użytkownika, sprawdzenie ewentualnych usterek pokazywanych na manipulatorze w systemie sygnalizacji włamania czy przegląd nagranych materiałów z systemu telewizji dozorowej, nie powinny sprawiać większych trudności.

Następną kwestią, mającą również wpływ na szeroko rozumiane bezpieczeństwo w muzeach, jest prawidłowo opracowana dokumentacja organizacyjno-ochronna. Wiąże się to z obowiązkiem terminowych aktualizacji niektórych dokumentów. Zgodnie z rozporządzeniem MSWiA z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów, instrukcję bezpieczeństwa pożarowego należy poddawać okresowej aktualizacji co najmniej raz na dwa lata, a także po takich zmianach sposobu użytkowania obiektu, które wpływają na zmianę warunków ochrony przeciwpożarowej. W przypadku tej instrukcji pamiętać również należy, aby wymagane informacje w niej zawarte przekazać do właściwego miejscowo komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej w celu ich wykorzystania na potrzeby planowania, organizacji i prowadzenia działań ratowniczych, co także wynika z tego rozporządzenia. Natomiast plan ewakuacji zbiorów powinien być aktualizowany raz do roku równocześnie z planami ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z rozporządzeniem MKiDN z dnia 1 grudnia 2008 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów w muzeach przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym zniszczeniem lub utratą zbiorów oraz sposobów przygotowania zbiorów do ewakuacji w razie powstania zagrożenia. Z tego rozporządzenia wynika również konieczność przeprowadzania corocznie analizy stanu zabezpieczenia podległych obiektów budowlanych przed pożarem i przestępczością oraz zapewnienia usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości. Wykonanie takiej analizy zawsze powinno być potwierdzone stosownym protokołem.

W instytucjach muzealnych, szczególnie takich jak skanseny, ważną kwestią jest uporządkowanie i właściwe prowadzenie gospodarki kluczami. Mnogość obiektów i różnorodność zamknięć, a co za tym idzie kluczy do nich czy stosowanie dużej liczby kłódek, na pewno nie ułatwiają zadania. Dlatego zalecane jest dokonanie raz w roku przeglądu (potwierzonego protokołem) kompletności kluczy. W przypadku stwierdzenia braku klucza pamiętajmy, że ze względów bezpieczeństwa należy wymienić kłódkę czy też wkładkę, a nie dorabiać brakujący egzemplarz klucza.

Jedną charakterystyczną cechą muzeów skansenowskich jest to, że znajdują się one na znacznej powierzchni terenu, na którym jest wiele zróżnicowanych pod względem zabudowy obiektów. Ważne jest utrzymanie zbiorników zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych w stanie umożliwiającym wykorzystanie ich przez pojazdy jednostek ratowniczo-gaśniczych. Dbanie, aby drzewa czy inna roślinność nie ograniczała widoczności z kamer zewnętrznych rozmieszczonych na obiekcie, czy właściwy stan ogrodzenia też leżą w gestii administratora i mają wpływ na bezpieczeństwo całego obiektu. Użytkowanie i utrzymywanie całości w należyтым stanie technicznym oraz zapewnienie bezpieczeństwa przed pożarem i innym zagrożeniem jest zadaniem niełatwym i wymaga ciągłej pracy i zaangażowania oraz znacznych kosztów finansowych.

Krystyna
Ogrodzka

Stan bezpieczeństwa muzeów skansenowskich w ocenie Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

Do czynników mających zasadniczy wpływ na sposób realizowania ochrony w muzeach w pierwszej kolejności należy zaliczyć charakter zgromadzonych zbiorów oraz miejsc ich przechowywania i prezentacji. Innych zabezpieczeń będą wymagać muzea mieszczące się w budynkach z typowymi salami ekspozycyjnymi, innych muzea wewnątrz, a jeszcze innych muzea na wolnym powietrzu. W tym ostatnim przypadku kierujący nimi często stają przed zadaniem wymagającym wdrożenia niestandardowych rozwiązań z różnych, niekiedy odległych od siebie, dziedzin wiedzy.

W swojej długoletniej praktyce Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych, a obecnie Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, wielokrotnie interesował się stanem bezpieczeństwa wybranych kategorii muzeów, zwykle skupiając się na jednostkach szczególnie zagrożonych przestępczością i pożarem, do których standardowe reguły planowania ochrony nie miały zastosowania, bądź miały je w ograniczonym zakresie (np. muzea martyrologiczne).

Muzea na wolnym powietrzu, potocznie zwane skansenami, nie po raz pierwszy wytypowano i poddano wnikliwej analizie, przede wszystkim z uwagi na ich specyficzny charakter oraz wysoki stopień zagrożenia pożarowego. Pierwsze próby oceny bezpieczeństwa zgromadzonych zasobów podjęto w połowie lat 90. ubiegłego wieku¹. Obecne podsumowanie, podobnie jak to sprzed lat, objęło w znacznej części tę samą grupę obiektów, prezentującą głównie wiejską kulturę ludową w jej zróżnicowaniu regionalnym, społecznym i historycznym. Porównanie wyników pozwoliło spojrzeć na problem zabezpieczenia skansenów z perspektywy nie tylko dokonujących się zmian technologicznych, lecz także procesów mentalnych, w tym rosnącej

¹ *Ocena stanu zagrożenia i zabezpieczenia przed pożarem i przestępczością muzeów na wolnym powietrzu*, materiał opracowany w Ośrodku Ochrony Zbiorów Publicznych [maszynopis], Warszawa 1995.

świadomości istniejących niebezpieczeństw. Niestety wszystkich problemów nie udało się rozwiązać. Trudności, z którymi borykali się muzealnicy lat temu kilkanaście, dzisiaj również nie tracą na aktualności. Pytanie, w jaki sposób zabezpieczyć muzeum, którego teren obejmuje kilka, kilkanaście czy kilkadziesiąt hektarów i więcej, pozostaje otwarte. Jeżeli dołączymy do tego dziesiątki i setki obiektów małej i dużej architektury (przeważnie drewnianej), kolejne setki i tysiące ruchomych dóbr kultury, to problem zabezpieczenia takiego obiektu przed skutkami klęsk żywiołowych, pożarów, aktów wandalizmu i kradzieży staje się zagadnieniem niezwykle skomplikowanym i wymagającym sporych nakładów finansowych. Wysoko rozwinięta technika, przy stosunkowo skromnych budżetach tych instytucji, nie zawsze znajduje zastosowanie, a samo doświadczenie osób odpowiedzialnych za organizację ochrony nie wystarczy do ograniczenia zagrożenia do koniecznego minimum.

W czerwcu 2013 r., z inicjatywy Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu odbyło się ogólnopolskie seminarium poświęcone *Ochronie muzeów na wolnym powietrzu*. Wydarzenie to stało się impulsem do wymiany doświadczeń między muzealnikami a przedstawicielami Państwowej Straży Pożarnej, Głównego Urzędu Nadzoru Budowlanego i Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Przyczyniło się również do podjęcia, w okresie poprzedzającym seminarium, szeregu prac mających na celu próbę oceny rzeczywistego stanu bezpieczeństwa w muzeach skansenowskich. Przygotowano i opracowano wyniki ankiety na temat zabezpieczenia muzeów na wolnym powietrzu przed pożarem i przestępczością², a co najważniejsze, już *in situ*, oceniono poziom ochrony w wybranych jednostkach m.in. w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach, w Parku Etnograficznym w Tokarni i Sądeckim Parku Etnograficznym i Miasteczku Galicyjskim w Nowym Sączu. W ramach czynności kontrolnych dokonano oceny: dokumentacji organizacyjno-ochronnej i obowiązujących przepisów wewnętrznych z zakresu zabezpieczenia muzeum i jego zbiorów oraz zgodności ze stanem faktycznym; dokumentacji urządzeń technicznych mających wpływ na bezpieczeństwo muzeum i zbiorów; istniejącego stanu zabezpieczeń elektronicznych i mechanicznych; organizacji i realizacji ochrony fizycznej; udostępniania i zabezpieczenia zbiorów; szkoleń z zakresu bezpieczeństwa muzeum i zbiorów. Dla porównania zapoznano się również z funkcjonowaniem kilku zagranicznych muzeów skansenowskich w Niemczech, Holandii i Danii.

Ogólna charakterystyka muzeów na wolnym powietrzu na podstawie wyników badań ankietowych

W badaniach wzięło udział 28 muzeów, z których znaczny procent uczestniczył już w podobnej kwerendzie kilkanaście lat wcześniej. Dla większości respondentów organem właścicielskim

---

² *Zabezpieczenie muzeów na wolnym powietrzu przed pożarem i przestępczością. Omówienie ankiety*, materiał opracowany w Narodowym Instytucie Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2013.

były samorządy. Ponad ¾ jednostek wpisanych jest do Państwowego Rejestru Muzeów prowadzonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

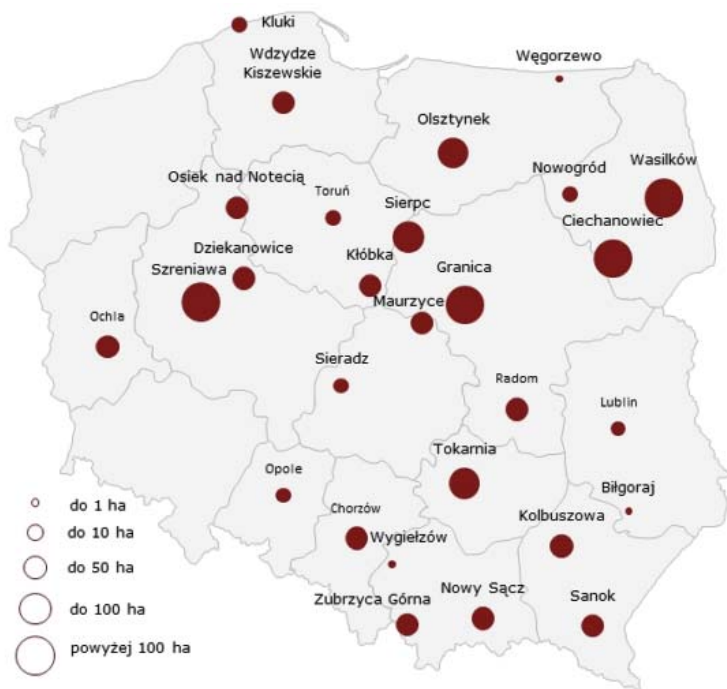
Około 50% skansenów zlokalizowano w granicach administracyjnych aglomeracji miejskich, przeważnie na ich obrzeżach, niewiele mniej na wsiach. Poza obszarem zabudowanym jest ich prawie 30%.

W większości zagospodarowanie arealów wokół skansenów ma charakter mieszany, gdzie obok obszarów zabudowanych (19) występują naprzemiennie stawy, jeziora, rzeki itp. (17), kompleksy leśne (17), pola i łąki

(15) lub inne tereny zielone (19). Grunty muzealne w 24 placówkach są scalone i wchodzą w skład jednej lub wielu przylegających do siebie działek. W nielicznych przypadkach mamy do czynienia z gruntami położonymi odrębnie, np. cmentarz słowiński (zamknięty dla pochówków i włączony do muzeum).

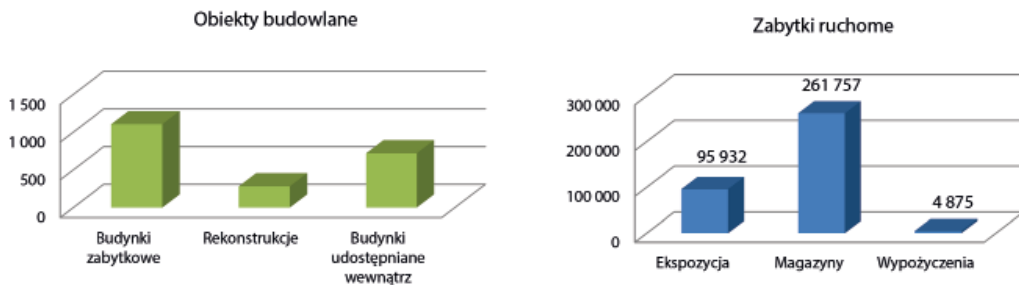
Teren skansenu zwykle podzielony jest na sektory lub zespoły, w środowisku zbliżonym do naturalnego, odtwarzane są dawne układy przestrzenne charakterystyczne dla różnych grup regionalnych i etnicznych, z zachowaniem podziałów społecznych (dwory, zagrody chłopskie, plebanie) czy funkcjonalnych (zabudowa mieszkalna, przemysłowa, użyteczności publicznej itd.). Do najczęściej prezentowanych układów architektury wiejskiej należą:

- zagrody chłopskie (chałupy, budynki inwentarskie, stodoły);
- zabudowania dworsko-folwarczne (dwory, oficyny, kaplice, spichlerze, stajnie itp.);
- zabudowania kościelne (plebanie, kościoły);
- obiekty przemysłowe (np. kuźnie, wiatraki, młyny);
- obiekty użyteczności publicznej (np. szkoły, karczmy, remizy).

Mapa 1. Muzea biorące udział w ankiecie Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

styczne dla różnych grup regionalnych i etnicznych, z zachowaniem podziałów społecznych (dwory, zagrody chłopskie, plebanie) czy funkcjonalnych (zabudowa mieszkalna, przemysłowa, użyteczności publicznej itd.). Do najczęściej prezentowanych układów architektury wiejskiej należą:

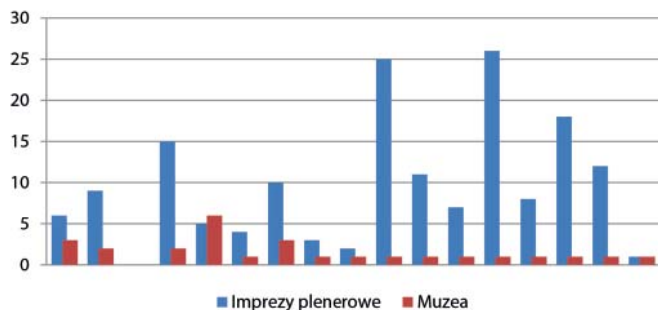
Wykres 1 i 2. Zasoby muzealne według danych uzyskanych w badaniach ankietowych w 2012 roku

W muzeach skansenowskich dominuje zabudowa drewniana, z pokryciem dachowym wykonanym najczęściej ze słomy, gontu, dachówki i trzciny, co stawia je w grupie obiektów o wysokim stopniu zagrożenia pożarowego.

Czynniki wpływające na poziom bezpieczeństwa skansenów

Skuteczność ochrony ludzi i mienia w muzeach, w dużej mierze zależy od właściwego rozpoznania aktualnych i potencjalnych zagrożeń oraz indywidualnego dostosowania działań prewencyjnych do potrzeb danej jednostki. W przypadku muzeów skansenowskich jest to szczególnie ważne, ponieważ należą one do grupy obiektów o najwyższym ryzyku pożarowym. Powstanie nawet niewielkiego ogniska zapalnego może mieć katastrofalne skutki dla całości zgromadzonych zbiorów, ze względu na dużą łatwość rozprzestrzeniania się ognia i to nie tylko przy niekorzystnych warunkach atmosferycznych, lecz także w sytuacji, kiedy np. fragmenty pokrycia dachowego, pod wpływem wysokiej temperatury, przedostają się na inne zabudowania, niekoniernie w najbliższym sąsiedztwie. Spośród wielu uwarunkowań, mających negatywny wpływ na sprawowanie kontroli w obiekcie i czas reakcji służb interwencyjnych (a przez to sprzyjających generowaniu niepożądanych zdarzeń), do najważniejszych należy zaliczyć: rozległy obszar muzeum (dochodzący niekiedy do 100 ha i powyżej), niedostateczną liczbę personelu dozorującego i znaczne oddalenie od jednostek Państwowej Straży Pożarnej i Policji. W tej sytuacji podejmowanie działań zmierzających do maksymalnego ograniczenia niekontrolowanego przenikania na teren muzeum osób postronnych prowadzić będzie do poprawy zarówno stanu zabezpieczenia przed pożarem, jak i przestępczością, bowiem czynnik ludzki pozostaje głównym źródłem zagrożenia dla zgromadzonych dóbr kultury. Statystyki pożarów potwierdzają, że za większością odnotowanych incydentów, pośrednio lub bezpośrednio, stoi człowiek (podpalenia, nieumyślne zaproszenie ognia, niewłaściwe użytkowanie odbiorników energii elektrycznej i urządzeń grzewczych, niewłaściwie prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich, nieostrożne posługiwanie się materiałami łatwopalnymi, itd.). Do innych czynników mających wpływ na poziom zagrożenia pożarowego i prowadzenie akcji gaśniczej należą: nagromadzenie dużej ilości materiałów łatwopalnych (np. budynki drewniane wraz z wyposażeniem), brak

masowo stosowanej impregnacji ogniochronnej, brak systemów wczesnego ostrzegania o pożarze, brak odpowiednio przygotowanych ujęć wody do celów przeciwpożarowych, brak sieci hydrantowych. Natomiast przestępczości kryminalnej (m.in. kradzieżom, aktom wandalizmu i podpaleniom) mogą sprzyjać poza wcześniej wymienionymi okolicznościami, warunki panujące na terenie muzeum w czasie jego zamknięcia lub porze nocnej, to jest oświetlenie ograniczone

Wykres 3. Częstotliwość imprez plenerowych w muzeach na wolnym powietrzu w skali roku

do wybranych stref lub jego brak, niepełne, prowizoryczne ogrodzenie, brak właściwych zabezpieczeń mechanicznych i elektronicznych.

Zagrożenie kradzieżą, aktami wandalizmu czy pożarem wzrasta również w trakcie organizowanych przez muzea imprez plenerowych, które w jednym czasie skupiają na swoim terenie o wiele większą liczbę osób

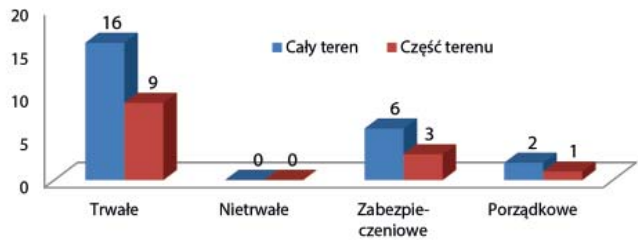
niż podczas tradycyjnego zwiedzania. W badanym okresie, w skali roku, liczba osób biorących udział w tego typu imprezach wyniosła blisko 500 tysięcy, średnio 2 tysiące na jedno wydarzenie. W rzeczywistości bywały imprezy, które skupiały jednorazowo 10 tysięcy i więcej uczestników.

Podstawowe formy zabezpieczeń

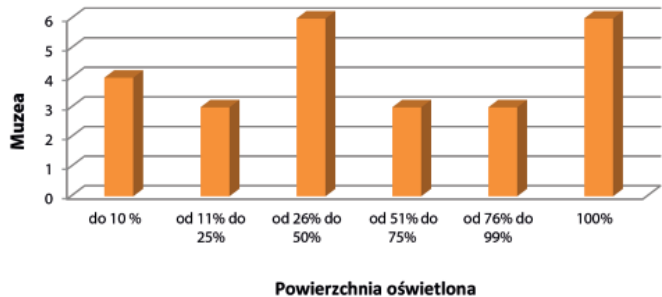
Zapewnienie ochrony na odpowiednim poziomie w każdych warunkach i okolicznościach wymaga spójnej polityki bezpieczeństwa, łączącej możliwości płynące z dostępu do nowych technologii ze sprawnym funkcjonowaniem służb ochrony.

Ogrodzenie w muzeach na wolnym powietrzu spełnia szczególnie ważną rolę, której nie powinno się sprowadzać tylko do funkcji porządkowych. Jego nadrzędnym zadaniem jest ograniczenie niekontrolowanego wstępu na wyodrębniony teren osób nieuprawnionych. Od tego w dużym stopniu zależy bezpieczeństwo całego obiektu. Obecne wyniki, przynajmniej w odniesieniu do omawianej kwestii, nie napawają optymizmem. Aż 40% skansenów nie ma pełnego ogrodzenia. Ile z istniejących konstrukcji pełni funkcję zabezpieczającą, a ile jedynie porządkową, trudno stwierdzić, bo na zadane w tej sprawie pytanie respondenci przeważnie nie odpowiedzieli. Problem nie jest nowy. Już w latach 90. XX w. 11 z 29 ankietowanych jednostek wymagało budowy lub uzupełnienia ogrodzenia. Wysokie koszty inwestycji wydają się być głównym powodem istniejących braków.

Negatywnie na poziom bezpieczeństwa chronionych obiektów oddziałuje również niedostateczne oświetlenie lub jego brak, co w skansenach zdarza się często. Ostatnie wyniki wskazują, że oświetlanie terenu w porze nocnej w większości muzeów sprowadza się do wydzielonych stref (20). Statystycznie 50% obszaru jest poza tymi strefami. Taki stan może skutecznie ograniczyć prawidłowe działanie niektórych systemów elektronicznych (np. CCTV).

Wykres 4. Ogrodzenia jako element zabezpieczający skanseny

Wykres 5. Zakres oświetlenia obszaru muzeum (oświetlenie zewnętrzne)

Ochrona przeciwpożarowa

Wymagania w zakresie ochrony przeciwpożarowej w obiektach budowlanych lub terenie reguluje ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie pożarowej (Dz.U. 1991 Nr 81, poz. 351) oraz inne akty prawne³. Nakładają one na właścicieli i zarządzających obiektami wiele zobowiązań, takich jak :

- opracowanie i wdrożenie instrukcji bezpieczeństwa pożarowego;
- przestrzeganie przeciwpożarowych warunków techniczno-budowlanych, instalacyjnych i technologicznych;
- wyposażenie obiektów budowlanych lub terenu w wymagane urządzenia przeciwpożarowe i gaśnice;
- utrzymywanie urządzeń w stanie pełnej sprawności technicznej i funkcjonalnej;
- oznakowanie dróg i wyjść ewakuacyjnych, miejsc usytuowania urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic, przeciwpożarowych zbiorników wodnych, punktów czerpania wody itd.;
- przeszkolenie pracowników w zakresie przepisów przeciwpożarowych itd.

³ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 grudnia 2008 r. w sprawie zabezpieczenia zbiorów w muzeach przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym zniszczeniem lub utratą zbiorów oraz sposobów przygotowania zbiorów do ewakuacji w razie powstania zagrożenia (Dz.U. Nr 229, poz. 1528); rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków i innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 Nr 109, poz. 719, rozdz. 6, §28. 1. pkt 14).

Realizacja wymienionych zadań była już przedmiotem kontroli pracowników Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych w 1994 r. i wtedy nie wypadła najlepiej. „W zakresie ochrony przeciwpożarowej do podstawowych mankamentów należy zaliczyć brak w większości skansenów nawodnionej instalacji hydrantowej, która pomogłaby w przypadku pożaru prowadzić pierwszą część akcji ratowniczej, tj. do przyjazdu zawodowych jednostek straży pożarnych. Istniejące wyposażenie w postaci podręcznego sprzętu gaśniczego czy bosaków, siekier, łopat, tłumic i wiader wygląda równie zabytkowo, jak wszystkie zgromadzone w skansenie obiekty”⁴.

Po roku 1994 w muzeach na wolnym powietrzu zaszło wiele pozytywnych zmian. Znaczej poprawie uległo zaopatrzenie skansenów w wodę. Pobudowano nowe sieci hydrantowe oraz rezerwowe zbiorniki wody do celów gaśniczych. Poprawiono oznakowanie dróg pożarowych i ewakuacyjnych, miejsc usytuowania urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic, przeciwpożarowych zbiorników wodnych, punktów czerpania wody itd. Wyposażono skanseny w instalacje odgromowe chroniące budynki przed negatywnymi skutkami wyładowań atmosferycznych (70% muzeów posiada instalacje na wszystkich obiektach budowlanych). Wszystkie te dokonania mają ogromny wpływ na bezpieczeństwo muzeów, ale pozostaje jeszcze dosyć długa lista problemów, które czekają na rozwiązanie.

Obecnie w sieć hydrantową wyposażonych jest 25 muzeów, dwadzieścia lat temu było ich dwa razy mniej. Niestety część istniejącej sieci jest już przestarzała i wymaga modernizacji lub rozbudowy. Konieczne są nowe inwestycje, a te nie zawsze zależą od dobrej woli muzeów, podobnie jak wyeliminowanie niektórych niekorzystnych zjawisk typu niskie ciśnienie w sieci wodociągowej miejskiej, zasilającej hydranty własne skansenów.

Tabela 1. Zaopatrzenie w wodę do celów gaśniczych

Sieć hydrantowa				Sprawność sieci*		Sprawność węży**		Rodzaj zasilania w wodę		
tak	25	wewnętrzna	17	tak	24	tak	20	sieć hydrantowa własna	13	
nie	1	zewnętrzna	17	nie	1	nie	3	sieć hydrantowa publiczna	16	
brak danych	2	x	2	x	3	x	4	zbiorniki	7	
*sprawność sieci hydrantowej z pomiarem wydajności stwierdzona podczas przeglądu technicznego (protokół badania)								cieki wodne		7
** sprawność węży, będących na wyposażeniu sieci hydrantowej, potwierdzona badaniem próby ciśnieniowej raz na 5 lat								inne rozwiązania		1

⁴ P. Ogrodzki, *Systemowe zabezpieczenie skansenów przed pożarem i przestępczością*, „Systemy Alarmowe”, nr 4, 1995.

Uzupełnienia wymaga również zaopatrzenie muzeów w podręczny sprzęt gaśniczy (poza gaśnicami, które są na stanie wszystkich jednostek) oraz wyposażanie dotąd niezabezpieczonych obiektów budowlanych w instalacje odgromowe (braki istnieją jeszcze w 30% muzeów).

Zgodnie z cytowanym wcześniej rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (§4.2 pkt 2) właściciele, zarządcy lub użytkownicy obiektów budowlanych zobowiązani są do wyposażenia ich w przeciwpożarowe wyłączniki prądu. W chwili obecnej wymagania te spełnia 80% muzeów, w pozostałych przypadkach niedostosowanie się do obowiązujących przepisów wynika z funkcjonowania przestarzałej instalacji elektrycznej, wymagającej pilnej modernizacji lub jej całkowitego braku w budynkach zabytkowych.

Zastosowanie impregnatów ogniochronnych (obniżających właściwości palne materiału) do zabezpieczania zabytkowych konstrukcji drewnianych oraz łatwopalnych pokryć dachowych pozwoliłoby, jeżeli nie ograniczyć całkowicie, to przynajmniej opóźnić proces rozwoju pożaru i rozprzestrzeniania się ognia. Wadą obecnie dostępnych środków jest oddziaływanie na barwę i fakturę drewna, co jest niedopuszczalne z powodów konserwatorskich i sprawia, że ponad 40% muzeów nie korzysta z tego typu ochrony.

Jeszcze rzadziej muzea korzystają ze stałych urządzeń gaśniczych (SUG), zawierających zapas środka gaśniczego uruchamianego samoczynnie we wczesnej fazie rozwoju pożaru. Obiekty, które wymagają takiej ochrony, wyznacza Generalny Konserwator Zabytków w uzgodnieniu z Komendantem Głównym Państwowej Straży Pożarnej⁵. Do chwili obecnej Generalny Konserwator Zabytków nie wskazał muzeów, które powinny być wyposażone w tego typu urządzenia. Istniejący stan rzeczy być może podyktowany jest ograniczonymi możliwościami finansowymi jednostek, na które taki obowiązek byłby nałożony.

W skansenach opisana metoda gaszenia pożaru stosowana jest niezwykle rzadko. W ankiecie odnotowano dwa takie przypadki. W pierwszym ochrona dotyczyła pojedynczego zabytkowego budynku (karczmy), w drugim nie podano żadnych informacji ani co do liczby, ani rodzaju zabezpieczonych w ten sposób budynków. Środkiem gaśniczym w obu przypadkach jest woda.

Zabezpieczenia elektroniczne w ochronie muzeów przed pożarem i przestępczością

W przygotowanym w 1995 r. raporcie nt. stanu zagrożenia i zabezpieczenia przed pożarem i przestępczością czytamy: „Systemy alarmowe (systemu alarmu pożaru i systemy sygnalizacji włamania) są dużą rzadkością i występują sporadycznie w poszczególnych skansenach. (...) Instalacja obu rodzajów systemów napotyka na istotne problemy techniczne (dotyczy to zwłaszcza

⁵ Obowiązek stosowania stałych urządzeń gaśniczych (wodnych, parowych, pianowych, gazowych, proszkowych) reguluje § 27 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. Nr 109, poz. 719).

cza systemu alarmu pożaru, który może zostać wykonany wyłącznie w formie przewodowej]). Dodatkowe utrudnienia to brak ogrzewania i wentylacji w chronionych pomieszczeniach (...). Brak zasilania elektrycznego w części budynków jest również jednym z powodów, dla którego nie można instalować systemu alarmu pożaru”⁶.

Od tego czasu sytuacja w skansenach, w zakresie stosowania zabezpieczeń elektronicznych, uległa pewnej poprawie, w dużej mierze dzięki postępowi technologicznemu, bo warunki pracy urządzeń w obiektach raczej się nie zmieniły. Nadal brakuje systemów, które kompleksowo chroniłyby cały teren muzeum wraz z jego obiektami. Obecnie większość zainstalowanych systemów działa strefowo.

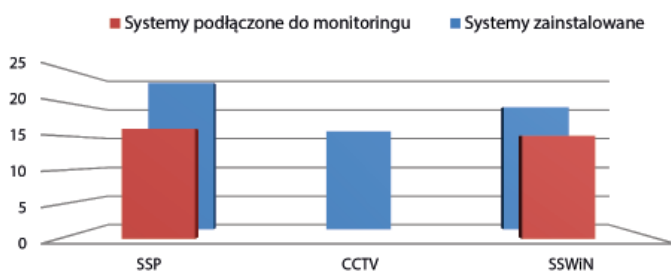
Tabela 2-4. Zastosowanie systemów elektronicznych w muzeach skansenowskich (ankieta 2012 r.)

Muzea wyposażone w SSP	Ochrona pełna	Ochrona częściowa	Obiekty objęte ochroną	Obiekty wymagające ochrony	System podłączony do PSP	Średni czas dojazdu (w minutach)	Liczba fałszywych alarmów
24	9	14	428	442	16	10 (od 2 do 45)	461
Muzea wyposażone w SSWiN	Ochrona pełna	Ochrona częściowa	Obiekty objęte ochroną	Obiekty wymagające ochrony	System podłączony do monitoringu	Średni czas dojazdu	Liczba fałszywych alarmów
20	4	14	179	748	15	12	341
Muzea wyposażone w CCTV	System zewnętrzny	System wewnętrzny	Podgląd bieżący	Zasilanie awaryjne	Rejestracja obrazu	Obraz z kamer czytelny nocą	Wymagana rozbudowa
16	16	4	13	11	16	11	12

Bezpieczeństwo pożarowe w muzealnictwie skansenowskim ma kluczowe znaczenie dla być albo nie być zabytków, stąd uzyskane wyniki ankiety, mimo odnotowanych wzrostów zastosowań elektronicznych systemów przeciwpożarowych, nie napawają wielkim optymizmem. Prawie połowa obiektów budowlanych w skansenach nie jest objęta ochroną przez system wczesnego ostrzegania o pożarze, co oznacza, że w przypadku powstania ogniska zapalnego w strefie niestrzeżonej do interwencji dochodzi nie w początkowej fazie pożaru, ale w trakcie jego rozwoju. Poprawę sytuacji może przynieść modernizacja przestarzałych systemów i ich rozbudowa, montaż nowych, podłączenie wszystkich funkcjonujących systemów do PSP, eliminacja fałszywych alarmów oraz przygotowanie pracowników muzeum do prowadzenia akcji ratowniczo-gaśniczej do czasu przyjazdu jednostek straży pożarnej (średni czas dojazdu wynosi 10 minut).

⁶ Ocena stanu zagrożenia ..., s. 9 maszynopisu.

System sygnalizacji włamania i napadu, którego zadaniem jest ograniczenie niekontrolowanego przebywania na terenie skansenów lub w poszczególnych obiektach osób postronnych, przyczynia się nie tylko do zmniejszenia liczby kradzieży, ale również do większego bezpieczeństwa pożarowego obiektów (umyślnych i nieumyślnych podpażeń). Podobnie jak w ochronie przeciwpożarowej, skuteczność stosowanych zabezpieczeń można usprawnić poprzez zmodernizowanie przestarzałych systemów, ich rozbudowę oraz zastosowanie nowych rozwiązań, a także zadbanie o podłączenie ich do monitoringu firmy ochroniarskiej, jeżeli muzeum nie ma własnej grupy interwencyjnej oraz poszerzenie zakresu ochrony peryferyjnej.

Wykres 6. Stosunek systemów zabezpieczających zainstalowanych w muzeach skansenowskich do systemów podłączonych do monitoringu firmy ochroniarskiej lub PSP

System telewizji dozorowej w połączeniu z pozostałymi rozwiązaniami technicznymi, ze względu na możliwość oglądu nawet bardzo odległych miejsc, które w innej sytuacji pozostają poza stałą kontrolą pracowników muzeum lub firmy ochroniarskiej, stwarza optymalne warunki do zapewnienia bezpieczeństwa osobom i obiektom zgromadzonym w obrębie muzeum, ale w skansenach stosowany jest w ograniczonym zakresie. Wykorzystanie kamer do zabezpieczenia skansenów wymaga odpowiedniego doświetlenia terenu (które również wymaga uzupełnienia), szczególnie w porze nocnej oraz monitorowania na bieżąco obrazu z kamer, w innym przypadku zamontowane urządzenia nie spełnią swojej roli, a wręcz mogą dawać złudne poczucie bezpieczeństwa.

Dostępne na rynku systemy sygnalizujące włamanie, pożar czy nieuprawnione wejście na teren muzeum, aby były skuteczne i działały prewencyjnie, w sytuacji powstania alarmu, wymagają szybkiej interwencji ze strony służb ochrony lub jednostek straży pożarnej, co nie zawsze ma miejsce⁷. Brak reakcji na sygnalizowane zdarzenia, a także osłabienie czujności na skutek powtarzających się fałszywych alarmów, całkowicie przekreśla ogrom prac i nakładów finansowych poczynionych w celu poprawy bezpieczeństwa obiektów. Do takiej sytuacji dochodzi również wtedy, gdy ochrona fizyczna w muzeach nie jest w pełni realizowana (ok. 25 % muzeów zgłasza braki kadrowe). Trudno oczekiwać, że same zabezpieczenia techniczne wypełnią tę lukę. Podstawą efektywnych działań ochronnych jest pełna obsada etatów i odpowiednie przygotowanie pracowników odpowiedzialnych za bezpieczeństwo na terenie muzeum.

⁷ Przemieszczanie się pracowników muzeum po obiekcie odbywa się najczęściej pieszo, rzadziej rowerem (8). Przy wielohektarowych obszarach, na których rozproszona jest ekspozycja, czas dotarcia pracownika ochrony, w zależności od odległości, jaka dzieli go od miejsca zdarzenia może wynosić nawet ok. 10 minut.

Podsumowanie

Zarówno uzyskane wyniki ankiety, jak i rezultaty przeprowadzonych w podobnym czasie wizytacji, bezsprzecznie dowodzą, że w ostatnim dwudziestoleciu doszło do wielu pozytywnych zmian w zakresie sprawowania ochrony w muzeach skansenowskich. W infrastrukturę muzeów na wolnym powietrzu zainwestowano znaczne środki, wybudowano wiele nowych obiektów, przywrócono niektórym zabytkowym dworkom i chałupom funkcje ekspozycyjne. Podjęto się wielu inwestycji w dziedzinie zabezpieczeń elektronicznych, budowlanych i mechanicznych. W części muzeów poprawiono stan oświetlenia i ogrodzenia, w większości z należytą starannością i terminowością przeprowadzono badania stanu instalacji elektrycznej, odgromowej itp. Pozytywne zmiany zaszły w zakresie ochrony przeciwpożarowej.

Pomimo przeprowadzenia znacznych inwestycji i zmian organizacyjnych, nadal w zakresie bezpieczeństwa skansenów jest wiele do zrobienia. Uporządkowania wymaga dokumentacja organizacyjno-ochronna i pomocnicza oraz ewidencja zabytków. W celu zapewnienia kompleksowej ochrony przeciwpożarowej konieczne jest kontynuowanie rozbudowy i modernizacji systemów wykrywających, gaszących i innych urządzeń wymaganych w ochronie przeciwpożarowej, stałe szkolenie personelu dozoru zagród, chałup, ekspozycji czasowych, imprez plenerowych oraz nadzorowanie i kontrolowanie ich pracy. W zabezpieczeniach budowlano-mechanicznych należy dążyć do ukierunkowania prac w stronę zabezpieczenia indywidualnego eksponatów oraz ograniczenia bezpośredniego dostępu do izb i innych pomieszczeń z eksponatami w sposób jak najmniej uciążliwy dla zwiedzających. Ponadto ochronę indywidualną miejsc i zbiorów powinny wspomagać zabezpieczenia elektroniczne, np. CCTV. Nadal istnieje potrzeba intensyfikowania prac związanych z kompleksowym ogrodzeniem obszarów i właściwym (funkcjonalnym) oświetleniem obiektów oraz utrzymywania infrastruktury techniczno-zabezpieczeniowej w należytym stanie poprzez okresowe, terminowe przeglądy i naprawy.

© Narodowy Instytut Muzealnictwa
i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2014
ISBN 978-83-936912-7-2

Koordynator projektu: Sławomir Kocewiak
**Kierownik Działu Edukacji, Informacji
i Wydawnictw:** Robert Pasieczny
Redakcja językowa i korekta: Monika Bielska-Łach

Projekt okładki: Piotr Modelewski
Zdjęcie na okładce: Robert Pasieczny
**Opracowanie graficzne
i łamanie:** Piotr Modelewski
Druk: Agencja Wydawnicza i Reklamowa AKCES
Robert Nowicki

Szkolenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa
i Ochrony Zbiorów 4/2014